

אבן עזרא

א וְהָיָה כִּי תָבֹא . בַּעֲבוּר שְׁכֵתוֹב (ח) בַּהֲנִיחַ
ה' (ב) , אָמַר הַשֵּׁם בִּי יֵשׁ מִצּוֹת הַזֶּה

קודם בהניה ה' (ג) רק כאשר תבא (ד) [א],
והם הבכורים והמעשר ובתיבת התורה על
האבנים ובנות מזבח והברכה והקללה על
שני ההרים: ב בפנא. כדמות סל (ס),
והברו שנאך (למטה כח ה), וזאת המצוה (ו),
על הקרובים אל מקום המקדש (ז) [ב]:
וטעם בימים ההם. שזה חיוב כל זמן ששם
בהן גדול (ח) [ג]: ג הגדתי. הטעם כדי

קרני אור

[א] ודעת רז"ל (ספרי, קדושין לו ב) שלא נתמיינו בכבורים כ"א לאחר כיבוש ומילוק: [ב] עיין יחל אור, ונוכ סרה טענת הרד"א והמבאר לנתה"ט שמשבו שכות סת' ו"ל על מצות בכורים, ודקשו הלא בג"י מחויבים בה הרמזקים בקרובים, הלא שהרמזקים היו ציחקין את בכוריהם, ולפי באורי סרה טענתם, וכן ביאר רמ"ל (פתרון המלות) וכתב, ועינינו מלאכה באלו היטב הנשקפות כמו שחר לבדי הראנ"ע, כי כונתו רק על עיטור הבכורים בטוב וכן פי' רז"ה (הבגת המקרא) וכפי' הרלב"ג: [ג] והס' ר' (הצופה להמגיד שנה י"ח נומר 36) השגי

מנחת יהודה

(ו) פי' שאינו צריך להביא אלא ממין אחד מ' מינים
איוה מהם יבכר תחלה: (ז) והם ו' מינים אלו
שנשתבחה בהן א"י ולא זולתן: (ח) כי כל הזתים
הנשמים יורדין עליהם והם באבדין שבמך, וזה אוגר
שמנו לתוכו, וכן פי' הערוך ערך אגר ועין ברא"ם:
(ד) ולא דבש צרעין: (ה) או אשכול ענבים שבכר: (ו) וכיון
שקרא להם שם נהקדשו כמחומר אעפ"י שלא נתבשלו
צריך שיהיה פרו אלא אפילו בוסר ואפילו פגין: (ז) ואין לך

אונקלס

דברים כו תבוא

צח 195

הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאֲבוֹתֵינוּ
לָתֵת לָנוּ: ד' וּלְקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר
מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ: ה' וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי

וְתִימַר יְהוָה חַיִּיתִי יוֹמָא
דִּין קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ אֲרִי
עָלִיתָ לְאַרְעָא דִּי קַיִים יי
לְאַבְהֵתָנָא לְמַתָּן לָנָא:
י וְיִסַּב כְּהֵנָּה סָלָא מִיָּדְךָ
וְיַחְתְּנֵה קָדָם מִדְּבָחָא
דִּי אֱלֹהֶיךָ: ה' וְתַתִּיב
וְתִימַר קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ לָבוֹן
אֲרָמָא כְּעָא לְאוּבְדָא
יֵת אָבָא וְנַחַת לְמַצְרִים
רש"י

אבן עזרא

שישמעו הקטנים (ט), או הוא כדמות הודיה
שהשם השלים שבועתו (י) והעד הפרי (יא):
ה' וענית. יתכן שישאלו הכהנים לאמר מה
זה שהבאת על כן וענית (יב), או כדמות
תחלה (יג), ובן ויען איוב הראשון (איוב ג'
ב) (יד): אובד אבי. מלת אובד מהפעלים
שאינם יוצאים, ואילו היה ארמי על לבן (טו),
היה הכתוב אומר מאביר או מאבד (טז),
ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביר אבי
וירד מצרימה, ולבן לא סבב לרדת אל מצרים,
כאשר היה אבי בארם היה אובד והטעם עני בלא
סמון (יז) וכן תנו שכן לאובד (משלי לא ו'),
והעד, ישתה וישכח רישו (שם שם ז'), והנה הוא
ארמי אובד היה אבי [ד] והטעם (יח) כי לא
ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם
נס נר היה במצרים והוא היה במתי

קרני אור

על סמ' ז"ל בזה וכתב, ואין זכר לזה בדין וכו' וכוונת
בזה מוכרחים לנחנו לומר, כי שכתב הרמב"ע לפי טעם
דברי מו"ל כי לא היה בעל המלחמה הולת עכ"ל, וצ"ל
(הנפס להמגיד שכתב י"ב נומר 2) מה שהשיבו הרמב"ם
ר"ל בלחצו, וכתב לו כי כל המכמים הגדולים המוקד
להראב"ע לתלמודי גדל, עיי"ש מה שהעריך לבאר ולתאר
דעת הרמב"ע ז"ל בזה: [ד] וראיתי להעתיק מס' פחד יצחק
מ"ב אות ח' כי אשר לת"ת פירארה, מה שכתב בענין
זה להצדיק את המכס הראב"ע ז"ל מהמשיגים עליו,
ו"ל וגם ראיתי את הלחץ אשר הרב הגדול רא"ס לחץ
את רבינו (הראב"ע) והרד"ק על פי' ארמי אובד אבי,
שפי' אובד על יעקב, שכן כתב ו"ל, והס' ראב"ע ענין
ואמר כי מלת אובד חיצה נפסעלים היוצאים וכו', וכן כתב הרד"ק וכו', ואח"כ כתב שמו"ל הצתיקו על פי קבלתם
איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה ארמי הוא לבן, ושלאובד הוא יוצא עכ"ל:

והן חמת שו"ל דרשו על לבן, אבל כבר ידענו שזה על דרך דרש, ושבעים פנים לחורה, והפסע לא יופשט, יא"כ
חין לנו הכרח לומר שקבלו רז"ל שהפיו האמיתי בפשט פסוק ארמי אובד אבי שעל לבן מדבר, אלא שרז"ל
קבלו שלבן הארמי בקש לעקור את סכל, כמ"ש לו יעקב לולי אלסי אבי וגו' כי עתה ריקם שלחמני, וגם לבן אמר
לו יש לאל ידי לעשות פמבס דע וגו', וקבלו רז"ל בזה שכוונת לבן לא היתה על המסון לבד, אלא גם כל הנפשות,
וסמכו זה לפסוק ארמי אובד אבי, אשר כפי הפשט שמדבר על יעקב, כמו שסיים וירד מצרימה וגו' שם וגו'
כפי' הראב"ע וסיעתו, קצת קשה שהיה לו לומר אבי ארמי אובד ודו"ק, אלא שהמכמה המורה ארמי אובד
אבי לרמוז לנו שמלבד שיעקב בקיומו בארם היה אובד כלומר עני, אירע לו ג"כ שם ארמי היונו לבן בקש
לאבדו, ולזה אמר ארמי אובד אבי, ליתן מקום לדרשה זאת, ואעפ"י שלאובד הוא בינוני או תואר ואין מקום
לקרוא כן למי שרוצה לעשות הפעולה ולא התחיל ולא עשה עדיין, זה מתורן שנעכו"ס מהשנה דעה הקב"ס

מנחת יהודה

ה' כפוי טובה נקרא המהננה לשובה ואינו מכיר ואתה
ע"ן (ע"ז ה' סע"א ורע"ב) וכן המכחיש המובה שערשין
צמו וכישר בה: ט) ובין שהביא פעם אחת אף סמון אחד
יד הבעלים לפני ה': יא) ע"ן יהל אור:

ב"ה

שליך כפוי טובה ח) ה': הגדתי היום.
פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים ט) ס):
ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף
אותו. כהן מניח ידו תחת יד הבעלים
ומניף י) י): ה' וענית. ל' הרמת
קול יא) יא): ארמי אובד אבי. מזכיר
חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש

וירד מצרימה, ולבן לא סבב לרדת אל מצרים,
כאשר היה אבי בארם היה אובד והטעם עני בלא
סמון (יז) וכן תנו שכן לאובד (משלי לא ו'),
והעד, ישתה וישכח רישו (שם שם ז'), והנה הוא
ארמי אובד היה אבי [ד] והטעם (יח) כי לא
ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם
נס נר היה במצרים והוא היה במתי

יהל אור

ממנה כהן רב"ט: ט) שהסס מלא הצפתתו שהכניח
לאבותינו: י) מה שנשבע לאבותינו:
יא) שהביא מביכוריה: יב) והוא כדמות מענה על
שאלתם: יג) וענינו פתיחת דברים: יד) שהקדים
הכתוב ואחריו כן פתח איוב את פיהו (שם שם א'):
טו) כ"ה דעת רז"ל (ספרי) וכן פי' רש"י ז"ל:
טז) כי לפי זה יהיה מלת אובד יוצאה, היל"ל מאבד,
או מאביר, הבי"ת בציר"ה או בחיר"ק: יז) וענינו
יעקב אבי הארמי, כשהיה הוא בארם היה אובד,
פי' עני בלא ממון: יח) פי' טעם אלו הדברים בהבאת

ואמר כי מלת אובד חיצה נפסעלים היוצאים וכו', וכן כתב הרד"ק וכו', ואח"כ כתב שמו"ל הצתיקו על פי קבלתם
איש מפי איש עד מרע"ה מפי הגבורה ארמי הוא לבן, ושלאובד הוא יוצא עכ"ל:
והן חמת שו"ל דרשו על לבן, אבל כבר ידענו שזה על דרך דרש, ושבעים פנים לחורה, והפסע לא יופשט, יא"כ
חין לנו הכרח לומר שקבלו רז"ל שהפיו האמיתי בפשט פסוק ארמי אובד אבי שעל לבן מדבר, אלא שרז"ל
קבלו שלבן הארמי בקש לעקור את סכל, כמ"ש לו יעקב לולי אלסי אבי וגו' כי עתה ריקם שלחמני, וגם לבן אמר
לו יש לאל ידי לעשות פמבס דע וגו', וקבלו רז"ל בזה שכוונת לבן לא היתה על המסון לבד, אלא גם כל הנפשות,
וסמכו זה לפסוק ארמי אובד אבי, אשר כפי הפשט שמדבר על יעקב, כמו שסיים וירד מצרימה וגו' שם וגו'
כפי' הראב"ע וסיעתו, קצת קשה שהיה לו לומר אבי ארמי אובד ודו"ק, אלא שהמכמה המורה ארמי אובד
אבי לרמוז לנו שמלבד שיעקב בקיומו בארם היה אובד כלומר עני, אירע לו ג"כ שם ארמי היונו לבן בקש
לאבדו, ולזה אמר ארמי אובד אבי, ליתן מקום לדרשה זאת, ואעפ"י שלאובד הוא בינוני או תואר ואין מקום
לקרוא כן למי שרוצה לעשות הפעולה ולא התחיל ולא עשה עדיין, זה מתורן שנעכו"ס מהשנה דעה הקב"ס

מקורי רש"י

ח) ספרי, ילקוט שם פס"ז: ט) ספרי: י) עיין ספרי סוכה
מ"ז ב' מנחות ס"א ח' ילקוט שם: יא) עיין סוכה ל"ב
שוב אינו מביא: י) משום דבעינן הגפה עם

9

13

דברים כו תבוא

אונקלוס

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיְגֵר שָׁם בְּמִתִּי
מֵעַט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם

רש"י

אבן עזרא

לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב (יב) ובשכיל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שבעודי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה (יג) : וירד מצרימה ועוד אחרים באו עלינו לבלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים : במתי מעט. בשנים

יהל אור

בכורים : (יט) ופי' וירד מצרימה, כלומר אובד היה כשירד למצרים, כי לא ירשתי ממנו כלום, וגם היה שם גר ובמתי מעט ואה"כ חזר שם לגוי גדול : (כ) פי' הוצאתנו מעבדות קשה, ונתת לנו ארץ זבת חלב ודבש : (כא) (כדה"א ב יז) יתר הישמעאלי, והוא ישראל, (כג"ב יז כה) כתוב יתרא הישראלי, ולפי שהיה דר בארץ ישמעאל יקרא ישמעאלי, וכמוהו יעקב קראו הכתוב ארמי ע"ש שהיה בארם : (כז) פי' מנת במתי סמוכה למלת עס, וז"ל במתי עס מעט, שמלת מעט ל"י הוזרת למלת עס ההסרה : (כג) שלא נמצא זאת המלה בל"י : (כד) והיל"ל במתי מעטים, אלא ז"ל שהיא סמוכה למלת עס, והסרה מן הכתוב :

בכורים : (יט) ופי' וירד מצרימה, כלומר אובד היה כשירד למצרים, כי לא ירשתי ממנו כלום, וגם היה שם גר ובמתי מעט ואה"כ חזר שם לגוי גדול : (כ) פי' הוצאתנו מעבדות קשה, ונתת לנו ארץ זבת חלב ודבש : (כא) (כדה"א ב יז) יתר הישמעאלי, והוא ישראל, (כג"ב יז כה) כתוב יתרא הישראלי, ולפי שהיה דר בארץ ישמעאל יקרא ישמעאלי, וכמוהו יעקב קראו הכתוב ארמי ע"ש שהיה בארם : (כז) פי' מנת במתי סמוכה למלת עס, וז"ל במתי עס מעט, שמלת מעט ל"י הוזרת למלת עס ההסרה : (כג) שלא נמצא זאת המלה בל"י : (כד) והיל"ל במתי מעטים, אלא ז"ל שהיא סמוכה למלת עס, והסרה מן הכתוב :
לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב (יב) ובשכיל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שבעודי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה (יג) : וירד מצרימה ועוד אחרים באו עלינו לבלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים : במתי מעט. בשנים
מכרפה למעשה, כאשר כתב רש"י וז"ל, ובדלתי שכל זה הוא על דרך דרש ואין מדרכי הפשט לקרוא למי שרואה לפעול ולא פעל פועל כשאין שם הכרח גמור, אשר על כן הראב"ע וסיעתו, מפרשי הפשט במרו להם דרך אחרת, ופי' אובד (בדל) (עומד) כדרך זאת המלה שלא תבא מן הקל כ"א בפועל עומד, והביא ראיות לדבר, שלפי הפשט אין לפרשו על לבן, מפני שלעומק הבנת פשט הפסוק היה נראה שכפי הפשט המס' (המה) אומרים דברי חז"ל ולזה הכריח הראב"ע שאין לומר כן. אבל כבר ידענו דבריו ממקומות הרבה שאין דעתו לסתור, והפשט יופשט, והדרשה תדרוש : ולמען לא יתקשש אדם ויאמר הלא הרמב"ם ז"ל בריש מס' תרומות כתב שבעלי המשנה היו בקיאים בלש"ק יותר ממנו, וכן כתב בפ"ב דכלאים משנה ב' יעו"ש, ואם הם דרשו באגדה אובד פועל יוצא ופעל לבן ידבר, למה לו לראב"ע לפרשו על יעקב אבינו ופועל עומד, אף אני תודיעך קשט דברי אמת עפ"י דקדוק הלשון, ואין ספק שלשון הקודש הוא כמו שאר הלשונות שמדברים בו בני אדם והוא אחד משבעים לשון, ומקורו הוא מעבר הנהר, ולזה נקרא לשון עברי כפי' הרד"ק בהקדמת המכלול, וכפי' בעל ערוגות הכנס בהקדמתו, הוא שלשון הקדש ועליו נאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים, וכן דעת רש"י וראב"ע כמו שגורא מדבריהם על זה הפ', וגם בעל המכלול אפשר שיורה בזה, אלא שנקרא לשון עברי מפני שכאשר ביק עבר ויוצאי חלצו בהתפלג הלשונות, ובאותו שלשון הקודש נתנה התורה, ובו היו מדברים בני עמנו 'בהיותם בארצם, ומיום גלותם והתערבם בגוים נשכח מהם לשון קדש, ולמדו לשונות העמים, כמו שהמרעם עליהם נחמיה, ובניהם סזי מדבר אשורית, ואינם מכירים לדבר יבדית, אלא לשונם הנהוג היה לה"ק, וכן כתב המכלול בהקדמתו הכ"ל, ובעונותינו לא נשאר אצלנו היום בלש"ק כ"א הכ"ד ספרים והמשנה והגלגל חליה, ולזה נכלל ללמוד דרכי לה"ק גם מהמשנה במה שלא נמצא בפסוק, וכן הוא מנסה הסודקקים ואם מצאנו במשנה מלה בשרש אחד, ובפסוק נמצא כמוה בשרש אחד כמו תורמין לא מפני זה נאמר שאינם לשון קדש, אלא גם היא תחת סוג לה"ק נכנסה, כמו שבמקרא ג"כ מצאנו שני שרשים בענין אחד, כמו הלך וילך ודומיהם, וגם אם מצאנו במשנה והפירש מהפסוק מל"ז לנקבה, כמו מרחלים רחלות כיוצא בזה מצאנו ג"כ בפ' שלש שבועים ימים, שבוע שבועות, וכן אם מצאנו בפ' מסכה יינה, ובדברי חז"ל מוזג (ע"ז נח ב) גם בפ' מצאנו פעלים רבים מורים על דבר אחד, כאשר כתב בעל ערוגות הכנס בפ"ז יעו"ש, וודאי על אלה הסגנונים, גם לשון המשנה והגלגל חליה בכלל לשון הקודש הוא, ומכיון שידענו שהמשנה היא מחוברת בלשון הקדש, אם מצאנו בה מלות שלא מצאנו במקרא, או באופן אחר מהקרא, נודע בודאי שגם באותו סגנון אומרים בעלי לה"ק אותם המלה, ואחרים ז"ל לשון תורה לעצמם, ולשון חכמים לעצמם, אין כוונתם על לשון התלמוד, שזה פשיטא שלשון התלמוד הוא בלשון ארמי, ועוד שזה אמרו על לשון המשנה, כמו רחלות במולין פ' ראשית הגז, וכן מצאנו להם במוזג שהוא לשון עברי (בע"ז נח) אלא כוונתם שאעפ"י שבפסוק נמצא מלה באופן אחר, אין מן הסברא להמציא כן שלא באופן אחר בדברי חז"ל, כי לפעמים נמצא להם מלות בסגנון אחר מהפ', והטעם לע"ד הוא הוסיף וזה הוכשר בלש"ק היו אומרים אותם העניינים בלשונות הסגנונים להם יתר, וששמעו אותם מפי רבם, כי חייב אדם לומר בלשון רבו, ואז"כ נמצא להם באות מלות כמו לשון לעצמו, כלומר שלא נמצא אותו לשון בפסוק עם היותו לה"ק, כמו חור, מחל, וכדומה, וזהו אמרם לשון תורה לעצמם, ולשון חכמים לעצמם, ואלו ואלו דברי קדש הם : אך אמנם במה שמצאנו במקרא טוב הוא להתבונן ממנה דרך לה"ק ועליו נבנה יסוד הלשון, כמו שכתב הראב"ע

מקורי רש"י

מנחת יהודה

(יב) כ"ה הגי' בכ"י והשאר ליתא, וכ"ה (ספרי, גם בפסיקתא) וכן ת"א, ולדעתם בלה אובד פועל יוצא והפעול היא אבי, ובעלי הפשט ה"ה החכם ראב"ע ורשב"ם וירד"ק טענו על הפי' הזה, לפי שלא מצאנו לשון אבירה כבנין הקל יוצא ולא יתכן להיות פועל אם איננו יוצא, ולכאורה הדין עם בעלי הפשט, אכן המעיין בפסקי השעמים ישכיל ויבין שגם בעלי השעמים הסכימו עם פי' רש"י ות"א (רוו"ה) עיי"ש : יג) אבל לישראל אין הקב"ה מצרפה למעשה, בדכתיב אין אם ראיתי בלבי לא ישמע ה', אלא א"כ הוא מחשבת ע"ז שאו מצרפה למעשה בדכתיב (יחז' י"ד ה') למען תפוש את בית ישראל בלבם

רע"ב

4

13

אונקלוס

דברים כו תבוא

צט 197

ורב: ויירעו אתנו המצרים ויענונו
ויתנו עלינו עבדה קשה: ונצַעק
אל־יהוה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינו וישמע
יהוה את־קִלְנו ויֵרָא אֶת־עֲנֵנו
וְאֶת־עֲמָלָנו וְאֶת־לַחֲצָנוּ: ויוצֵאנו
יהוה ממצרים בְּיָד חֲזָקָה וּבְיָרֵעַ
נְטוּיָה וּבְמִרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת
וּבְמִפְתִּים: וַיֵּבֵאנוּ אֶל־הַמָּקוֹם
הַזֶּה וַיִּתֵּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדִבְשׁ: וְעַתָּה
הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה
וְהִנֵּחְתּוּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

וַאֲבֵאִישׁוּ לָנָא מִצְרִים
וְעֲנִינָא וַיְהִיבּוּ עֲלֵנָא
פְּלִחָנָא קִשְׁיָא: וְצִינָא
קָדָם יְיָ אֱלֹהֵי
דְאַבְהֶתְנָא וְקִבִּי יְיָ
צִלּוֹתָנָא וְגָלִי קִדְמוֹתֵי
עֲמָלָנָא וְלַחֲצָנָא
וְדוֹחֶקְנָא: וַאֲפִקְנָא יְיָ
מִמִּצְרַיִם בְּיָדָא תְּקִיפָא
וּבְיָדָא מְרִמָּא
וּבְחֻזָּנָא רַבָּא וּבְאִתּוֹתֵי
וּבְמִפְתִּין: וַאֲיִתְנָא
לְאַתְרָא הָדִין וַיְהִיבּוּ לָנָא
יֵת אֶרֶץ הָדָא אֶרֶץ
עֲבָדָא חֶלֶב וְדִבְשׁ:
וְכַעֲנָא אֵיתְתִּיתִי רֵישׁ
אֲבָא דְאַרְעָא דִּיהִבֵּת לִי
וַיִּתְּחַתְּנֵהּ קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ
וְתִסְגֹּד קָדָם יְיָ אֱלֹהֶיךָ:
רש"י

אבן עזרא

נפש יד: (ט) אל המקום הזה. זה בית בערך מטה (כה): ז ענינו. בחסרון עושר:
המקדש שו: ויתן לנו את הארץ. עמלנו. בבנין (כו): לחצנו. בטעם אצים
במשמעו: (י) והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ואוחזו בידו כשהוא
יהל אור

קרני אור

(כה) וכן פי' ר"י ו' נגאל בערך מטה, ויהי מתין בשער ח' מספרו יסוד מורא, רק טוב הוא למשכיל שיתבונן
מספר (דבר' לג ו) מתין בחרב יפלו (יטעיה ג כה) יסוד לה"ק מהמקרא וכו', ובס' צמות בלוח ה' כתב
זה קבוצ לא בא ממנו יחיד בלשנו: (כו) בצנין וז"ל, ולאחזנו המדקדקים לעולם נרדוף אשר הכתוב,
וקגם שאמרנו ופירשנו לשון תורה לעצמה, ולשון חכמים
לעצמם, וזהו שאנו רואים בבירור שלשונם בלוח מלך חינו על דרך המקרא, אבל במה שלא מצאנו הכרס בדבריהם
שיהי' בלוחן אחר מהפסוק, חין לנו לזון מדרכי המרחל ודברי חז"ל ג"כ עליה נהגו, וכן נאמר באובד, שגם לז"ל
פועל עומד כפי הפשט בדרך הקל מוחל המלה, ומה שדרשוהו על לבן, ויהיה פועל יוצא, הוא על דרך הדרש מהטעם
דלעיל, ובאר היטב בספרי, חמי אובד חבי, מלמד שלא ירד יעקב לארס חלל לאובד, ומעלה על לבן הארמי
כאילו חידו, וכן הבין הראב"ע שעל פי הדרש אמרו חז"ל זה לבן, אבל לפי הפשט חין ספק בו שהרשות. כתוב
ציד המפרשים לפרש ברצונם, ובא הלוח והמופת, כי מלבד הדר"ק חז"ל, גם הראב"ע חז"ל בפי' על התורה, הביא
דברי חז"ל ודברי הראב"ע, והאריך וסיים דבריו, וכל דרך חיים ישר בעיניו עכ"ל, הנה אף שראה חגור חז"ל,
ולא שמי' ליה שחזק מקובלת ממרע"ה, ואף הרב בעל מולדות יצחק, פי' הפסוק בדברי רבנו, וז"ל, חמי אובד
חבי, כלומר חינו שושב שהארץ שממנה הוצאתי חלו הבכורים שירשתיים מאבותי שיעקב חבינו חייס נאבד ועני הים,
וקראו חמי ארמי ליעקב לפי שגר בארס וכו', והאחרון הכביר, הרב הגדול רבינו במיי בפי' על התורה כתב חז"ל חמי
אובד חבי, קרא ליעקב חמי, ושעור הכתוב, חמי חבי, ובניאור אובד עני, ונאמר, כאשר היה חבי
בארס אובד היה, כלומר עני היה בלא ממון, וכן תנו שגר לאובד, עיי"ש שהאריך, ואחרון חסרון חבי, הראב"ע
ז"ל אשר היה בדורו של הראב"ע, כתב בפי' על התורה, וז"ל חמי אובד חבי, חמי אברהם חמי היה אובד חגור
מארץ ארס, כדכתיב לך לך מארץ, וכדכתיב, ויהי כאשר חמו חמי חלכיס מבית חבי, לשון אובד ומעט חמו

מקורי רש"י

ח' : יד) ספרי: טו) ספרי ילקוט שם פס"ו :

וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ :
 וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן
 לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֹתָהּ
 וְהִלּוֹי וְהִגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ : ׀ שְׁנֵי
 יָב כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי
 תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּהּ
 לְלֹוֹי לֶגֶר לַיְתוֹם וּלְאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבְעוּ:

רש"י

אבן עזרא

לאמר כלו מעשיכם (שמות ה יג): י' א' ושעם אתה
 והלוי והגר. שאתה חייב לשפחם בפרי אדמתך :
 יב לעשר. מהבנין הכבד הנוסף ואין ריע
 לו (כו): שנת המעשר. זה מעשר עני (כו*) :
 ללוי לגר ליתום ולאלמנה. לאשר תרצה
 קורא (כו): אתה והלוי. אף הלוי חייב בזכורים חס נטעו בתוך עריהם (י): והגר אשר
 בקרבך. מציא ואינו קורא שחיו יכול לומר לאבותינו (יח): (יב) כי תכלה לעשר
 את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית
 קצת זמן הביעור והודוי בערב הפסח של שנה הרביעית יח*) (יט) שנאמר מקלה שלש שנים
 תוליא ב) וגו' נאמר כאן מקן ונאמר להלן מקן שבע שנים בא) לענין הקהל מה להלן רגל
 אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של
 שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין זו זהו פסח שהרבה חילנות יש שגלקטין אחר הסוכות
 נמלאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הלריכו הכתוב
 לבערו מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד בא*) משני
 מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה שנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בהן מעשר
 ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר בב) ומעשר שני שנאמר ואכלת
 לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויגדך בב) הרי שהי מעשרות וזא ולמדך
 כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון
 ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתתה ללוי את אשר לו הרי מעשר

יהל אור

קרני אור

פס גדלם הגולה, כדכתיב תפיתי כסה חובד, בקש
 עבדיך, צאן חובדות היו עמי, רועיהם תעווס, כלומר
 מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו

מנחת יהודה

(רע"ב: יד) וב"ה (ספרי) מלמד ששעונים חנחה
 (הנפה) ב' פעמים אחת בשעת קריאה, ואחת בשעת
 השתחוואה: טו) מפני שבתוך הזמן הזה זמן לקיפה
 ושפח במעשיו: טז) ובג' שם מהחג ועד חנוכה מביא
 ואינו קורא, ופי' רש"י שם אינו זמן שמחה ואינו קורא,
 וסחנוכה ואילך אינו זמן הבאה, דהניא בספרי אשר
 הביא מארצך כ"ו שצוין על פני ארצך שלא כלו לחיה מן השדה: יז) פי' במ"ח עריהם: יח) ובתלמוד ירושלמי
 (בכורים פ"א ה"ד) תני בשם ר' יהודה גר עצמו מביא וקורא, מעמא מאי כי אב המון גוים נתתיך (ברא' י"ז ה').
 לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אב לכל הגוים, וכן פסק הרמב"ם בהלכות בכורים פ"ד ה"ג: יח*) עיין ביאור
 שר"ל

אונקלוס

דברים כו תבוא

ק 199

וַיֹּאמֶרְתָּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי
הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נָתַתִּיו
לְלֹוִי וְלַגֵּר לִיתוֹם וְלָאֻלָּמָנָה כְּכָל־
מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עֲבַרְתִּי
מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי: יֵד לֹא־
אֶכְלָתִי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בְעֶרְתִּי

לְלֹוִאי לְגִיּוּרָא דִּיתְמָא
וְלָאֻלָּמָנָה וְיִכְלִין בְּקִרְוֵיךָ
וְיִשְׁבְּעוּן: יֵד וְתִימָר קָדֶם
יֵד אֱלֹהֶיךָ פָּלַתִּי קָדֶם
מִעֲשֶׂיךָ מִן בֵּיתָא וְאַף
יְהִיבְתָּה לְלֹוִאי וְלַגֵּיּוּרָא
דִּיתְמָא וְלָאֻלָּמָנָה כְּכָל
פְּקוּדֶיךָ דִּי פְּקִדְתָּנִי לֹא
עֲבָרִית מִפְּקוּדֶיךָ וְלֹא
אֶתְנַשִּׁיתִי: יֵד לֹא אֶכְלָתִי

רש"י

אבן עזרא

פהם (כח): יג בערתי הקדש. שהוא
המעשר (כט), וגם שלא הפקדתי רק נתתיו
לאשר אני חייב לתת לו (ל): לא עברתי.
בזדון: ולא שכחתי. שלא הוצאתי המעשר (לא),
או פירושו על שני המעשרים (לג): יד לא
אכלתי באוני. כמו, בן אוני (ברא' לה יח),
ולחם אונים (הושע ט ד) (לג), והטעם רמזתי
על לשון הקודש (לד) [ה], וטעם אוני כמו
אבלי [ו], כי אם הייתי אבל, לא אכלתי
(קודם) [ס"א קודש] המעשר (לה): ולא

ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני:
ואכלו בשעריך ושבועו. תן להם כדי
שבעו מכאן אמרו כד) אין פוחתין לעני בגורן
פחות מחלי קב חטים וכו': (יג) ואמרת
לפני ה' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך:
בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר
שני ונטע רבעי יט) כה) ולמדך שאם שהה
מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים
שליך להעלותם עכשיו: וגם נתתיו ללוי.

זה מעשר ראשון כו). וגם לרבות תרומה וזכורים כז): לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני כח):
בכל מצותך. נתתם כסדרן כט) ולא הקדמתי תרומה לזכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני
לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתב מלאתך ודמטך לא תאמר ל)
לא תשנה את הסדר כ) לא): לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין על שאינו
מינו ומן החדש על הישן לב) (ולא מן החלוש על המחזר ולא מן המחזר על החלוש):
ולא שכחתי. מלכרךך על הפרשת מעשרות כא) לג): לא אכלתי באוני ממנו.

יהל אור

קרני אור

עכ"ל ופשיטא שכל חלק השלמים לא הפסיקו לסדרת
הראש, שחסיס קבלה בידיו מפי מרע"ה שארמי כוא
לכן ושאובד הוא פועל יוצא, כאשר כתב הוא ז"ל,
עכ"ל: [ה] עיין יהל אור, ומי שיגרוס אלו החמשה
תיבות רבו הפירושים בזה, ר"ר יפרש (בית תלמוד
שם שניה דף כח) וז"ל, ולי ברור שמקומן הוא בפסוק
יג בזה, בערתי הקדש שהוא המעשר, והטעם רמזתי
על לשון הקדש, וז"ל והטעם על אשר הוציא הכתוב
את המעשר בלשון קודש כבר רמזתי והוא בסוף ס' ויקרא
(ויקרא כו לד), ובפרשת ראש פסוק עשר תעשר (לעיל יד
כב), וכן פי' בעל אור לנתיבה, והרש"י פי' שז"ל בספרי
על לשון הקדש, והוא ס' מאוני לשון הקדש, וכן פי' בעל
עזרם להבין: [ו] וכן ת"א ויוז"ע, ושד"ל פי' רגילים היו
לעשות משהם לנחם את האכלים כנמצא (ש"ב ג לה, ירמיה

ומעשר עני עיין רש"י: (כח) פי' שבשלישית כשנותן
מעשר עני יוכל ליתן ללוי או לגר, או ליתום, או
לאלמנה, אותו שירצה בעה"כ, ואינו מחויב ליתן
המעשר עני לכל אלו: (כט) וענין ביטור פי' הכרתה
והפירה, ודעתו שזה קאי על מעשר ראשון: (ל) וכמו
שיאמר וגם נתתיו ללוי: (לא) ויאמר שלא עברתי
בזדון גם לא שכחתי בשוגג שלא הוצאתי המעשר ליתן
ללוי: (לב) פי' מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לגר
או ליתום: (לג) וכן פי' ה"ה ז"ל (ברא' לה יח)
בן אוני בן אבלי, וכן כלחם אונים, לא אכלתי
באוני: (לד) החמשה תיבות, והטעם רמזתי על לשון
הקדש לא נמלאו בד"ק, וגם המקו"ח לא הביאם אלו
התיבות, ועיין קרני אור: (לה) לפי הנוסח "קודם

מקורי רש"י

מנחת יהודה

שד"ל, מה שהעיר ע"ז: יס) דנקראים קדש וצריכין
בעור מן העולם עיין פ"ה מ"ג דמע"ש אליבא דב"ה,
ונשע רבעי הוא הנישע עק מאכל סוגה לו ג' שנים טעם
נשיעתו והפירות שבהן ג' שנים האלו אסורים בהנאה,
והפירות של שנת הד' צריך להעלותם לירושלים כדון מעשר
שני: כ) שהפרשתי סחנות כסדר ולא שניתי סדר הפרשה:
כי כל ברבה שאין בת שם ומלכות אינה
ברכה

כ"ג: כד) ספרי ירושלמי פ"ה מ"ה ילקוט שם, פס"ו:
כה) ספרי, מעשר שני פ' ה' ילקוט שם, פס"ו: כז) שם
ושם: כז) שם ושם: כח) שם ושם: כט) שם ושם:
ל) שמות כ"ב כ"ח: לא) מכילתא פ' משפטים: לב) ספרי,
מעשר שני פ"ה מ"ח: לג) עיי"ש וברכות מ' ב':

גה) כי כן המשפט להזכיר בהם השם והמלכות בשעת הפרשה

דברים כז תבוא

אונקלוס

מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לָמֶת
 שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי
 כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי : טו הַשְׁקִיפָה
 מִמַּעֲוֹן קֹדֶשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ
 אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת
 הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כִּי־אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב
 וְדִבַּשׁ : ס שְׁלִישִׁי מִזֶּה הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה

בְּאַבְרָם מִנֶּה וְלֹא פָלַתִּי
 מִנֶּה בְּדַמְסָאב וְלֹא
 יְהִיבִית מִנֶּה לְמִית קַבְלִית
 לְמִי מָרָא דִּי אֱלֹהֵי
 עֲבָדִית כְּכֹל דִּי פִקְדִיתָנִי :
 טו אֶסְתְּכִי מִמְדּוֹר קֹדֶשְׁךָ
 מִן שָׁמַיָא וּבִרְךְ דִּית עַמְּךָ
 יִת יִשְׂרָאֵל וְיִת אֶרְעָא דִּי
 יִהְיֶה לָנוּ כִּמָּא דִּי
 קִבְּלָתָא לְאַבְרָהָם אֶרֶץ
 עֲבָדָא חֶלֶב וְדִבַּשׁ :
 ס יוֹמָא הַדִּין יִי אֱלֹהֵיךָ

אבן עזרא

רש"י

בערתי ממנו. הטעם השחתי מהקדש (לו) :
 בטמא. בדבר טמא (לו) : למת. לצרכי
 סת (לח) וי"א לעבודה זרה (לט), והטעם
 באלה הדברים (מ), כי אסור הוא שיוציא
 מהדגן לשום דבר עד תת המעשר שהוא
 קדש כי אם יתן מהמותר (מא), הוא דרך
 בזיון, ואף כי אם נתן בטמא, וכאשר
 נשמרתי אני ושמרתי הדגן בעבור להוציא
 הקדש כן ישמור אלהינו ארצינו, וזה טעם
 ואת האדמה (מב) : טז וטעם ארץ זבת חלב
 ודבש. להיותם כן תמים (מג) : טז היום הזה.

מכאן שאסור לאונן (כז) : ולא בערתי
 ממנו בטמא. בין שאני טמא והוא טהור
 בין שאני טהור והוא טמא (נג) (לה) והיכן
 הוזכר על כך (כד) (לו) לא תוכל לאכול
 בשעריך (לז) זו אכילת טומאה (כה) כמ"ס
 בפסולי המוקדשים בשעריך תאכלנו הטמא
 והטהור (כו) (לח) וגו' אבל זה לא תוכל לאכול
 דרך אכילת שעריך (כו) האמור במקום אחר (כח) :
 ולא נתתי ממנו למת. לפשות לו ארון
 ותכריכין (כט) (לט) : שמעתי בקול ה' אלהי.

הציאותו לבית הכחירה (ס) : עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושימחתי בו מא :
 (טו) השקיפה ממעון קדשך. עשינו מה שצוית עלינו עשה. אחת מה
 שעליך לעשות (מב) שאמרת אם בחקותי תלכו וגתתי גשמיכם בעתם (מג) : אשר נתתה לנו
 כאשר נשבעת לאבותינו. לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש (ל) : (טז) היום הזה ה'

יהל אור

(איכה ד טו) וזה יאמר שבהפרישו המעשר לתתו
 לעניים לא הפרישו מהיותר פחות וטמא אלא מהיותר
 משוכה מהתבואה וכפי' הרד"א : (לח) עיין רש"י :
 (לט) שקרויה זבחי מתים : (מ) הנזכרים שהם לא
 בערתי, ולא נתתי, ולא אכלתי באוני : (מא) פי'
 מהנשאר ממה שישאר מהתבואה באחרונה : (מב) שחתן
 אחת מער מן השמים על פני האדמה : (מג) פי'

מקורי רש"י

לר) ספרי, בכורים פ"ב מ"ב : לה) ספרי : לו) ינמות
 ע"ג ב' : לז) לעיל י"ב י"ז : לח) לעיל ט"ו כ"ב :
 לט) ספרי, מעשר שני פ"ה מ"ב פס"ו : ס) שם ושם :
 סא) שם ושם : מב) שם ושם : מג) ויקרא כ"ז ד' :
 וידייק מזה כי פסולי המוקדשין תוכל לאכול בשעריך פי'
 ויעיין יבמות ע"ג ב' ובפי' רש"י שם, סבות י"ב
 ב' וכפי' רש"י שם, ושם פכואר כל הענין ברחבה : כט) ופי' לצורך הסת, כי לא יתכן נתינה למת : ל) ושיעור הכתוב
 יאת האדמה שהוא ארץ זבת חלב ודבש אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ונתת :
 כאן

מנחת יהודה

ברכה : כז) כי אונן אסור בקדשים : כג) פי' בין שהמעשר
 טמא והאכלו טהור, ובין שהמעשר טהור והאכלו טמא :
 כד) כי מלשון וידוי זה משמע שאין המעשר נאכל בטומאה,
 והיכן הוזכר ע"ז : כה) פי' מה שאמר הכתוב שם, לא תוכל
 לאכול בשעריך פי' שלא תוכל לאכול בטומאה : כו) סמך
 שכתוב בפסולי המוקדשין, בשעריך תאכלנו הפסא והטהור,
 בטומאה : כז) פי' בטומאה כדרך אכילת שעריך : כח) לעיל
 ב' וכפי' רש"י שם, ושם פכואר כל הענין ברחבה : כט) ופי' לצורך הסת, כי לא יתכן נתינה למת : ל) ושיעור הכתוב
 יאת האדמה שהוא ארץ זבת חלב ודבש אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ונתת :
 8 13

אונקלוס

דברים בו תבוא

קא 201

אלהיך מצוך לעשות את החקים
האלה ואת המשפטים ושמרת
ועשית אותם בכל לבבך ובכל
נפשך: "את יהוה האמרת היום
להיות לך לאלהים ולקחת
בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו
ומשפטיהם ולשמע בקלו: "יהוה
האמירך היום להיות לו לעם
סגלה כאשר דבר לך ולשמר
כל מצותיו: "ולתתך עליון על
כל הגוים אשר עשה לתהלה
ולשם ולתפארת ולהיתך עם"

מ פ ק ד ד ד מעבד ית
קמיא האלין וית דינא
ותטר ותעבד יתהון
בכל לבך ובכל נפשיך:
" ית יי חטבת וימא דין
למהוי דך לאלה ולמהך
בארקו דתקנו קדמוהי
ולמטר קימיה י
ופקדוהי ודינוהי
ולקבלא במימרה: ית ויי
חטבך וימא דין למהוי
לה לעם חביב קמא די
מליד לך ולמטר כל
פקדוהי: ית ולמהך
עלאה על כל עממא די
עבר לתשבחא ולשום
ולרבו ולמהך עם קדיש

רש"י

אבן עזרא

אלה דברי משה (מד): ושמרת אותם. בלבך:
ועשית אותם. בארץ (מה): "יהוה האמרת.
מלשון גדולה (מו), וקרוב סגור, בראש
אמיר (ישעיה יז) (מו) ויאמר רבי יהודה
הלוי המפרדי ג"ע כי המלה סגור ויאמר
והטעם כי עשית הישר (מח), עד שיאמר
שהוא יהיה אלהיך (מט), גם הוא עושה לך
עד שאמרת שתהיה לו לעם סגולה (נ),
ויספיק פירש והנה תהיה סלת האמרת פעל
יוצא לשנים פעולים (נא): "יט ולתתך עליון.

אלהיך מצוך. בכל יום יהיו צעניך
חדשים כאילו בו ביום נלקוית עליהם (מד):
ושמרת ועשית אותם. צת קול מצרכתו
הצאת בכורים היום תשנה לשנה הצאה מה:
(יז) האמרת "והאמירך. חין
להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון
הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי עובדי
כוכבים להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו
מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה (נא)

ומלאתי להם עד והוא לשון תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און (טו): (יח) כאשר
דבר לך והייתם לי סגולה (טו): (יט) ולהיותך עם קדוש וגו' כאשר
יהל אור

(מח) צעניך, שקבלת תורתו ועשית מצותיו:
(מט) וזהו הפי' מן האמרת שסכבת שהוא ית' יאמר
שהיה ה' אלהיך: (נ) כמו כן השם ית' עשה לך
גדולות נסים ונפלאות עד שסכב האמרת שתהיה
לו לעם סגולה: (נא) ופי' האמרת והאמירך וכמו
שפירשתי:

מנחת יהודה

(נא) כאן הוא סוף הדבור, ואח"כ מתחיל הדיבור באשר
דבר לך וכו' והשאר הוא תוספת איזה תלמיד בחוץ,
והמתיקים הכניסוהו בפנים, לכן איננו כדשנים ישנים,
גם לא ברש"י כ"י ועיין בפ"י רש"י ברכות ו' א', חגיגה ג' א' (רו"ח):

תמים באלו שני מעלות חלב עם דבש שיוצא ממנה,
וי"ג "חמיד", ומלת זבת הוא לשון הווה: (מד) כי
מן צפרתי הקדש עד זבת חלב ודבש, הם דברים
שיאמרו ישראלים בשנת הג' והוי"ו: (מה) וכן פי'
החוקוי: (מו) וכן פי' הרמב"ן הגה גדלת את השם
ורוממתם אותו: (מז) והוא הענף הגבוה:

מקורי רש"י

(מד) תנחומא ח' ט', תנחומא ב' ג': (מה) תנחומא ח' ט'
תנחומא ב' ב' ילקוט שם: (מו) ח' ז"ר ד': (מז) שמות י"ט ס':

גם לא ברש"י כ"י ועיין בפ"י רש"י ברכות ו' א', חגיגה ג' א' (רו"ח):

קָדַשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר :
 פ רביעי כז א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמַר אֶת־כָּל־
 הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוֶּה אֶתְכֶם
 הַיּוֹם : ב וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ
 אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים
 גְּדֹלוֹת וְשָׂדֶת אַתֶּם בְּשִׁיר :
 ג וּכְתַבְתָּ עָלֵיהֶן אֶת־כָּל־דְּבָרֵי
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֶבְרֶיךָ לְמַעַן
 אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב
 וְדָבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ־

קדש יי אלהיך כמא די
 מליל : א ופקיד משה
 וסבי ישראל ית עמא
 למימר שמר את כל
 תפקדתיא די אנא מפקד
 יתכון יומא דין : ב ויהי
 ביוםא די תעברון ית
 ירדנא לארעא דיי אלהיך
 יהב לך ותקים לך אבנין
 רבובין ותסוד יתהון
 בסידא : ג ותכתוב
 עליהון ית כל פתגמי
 אורייתא הדא בעברך
 בדיי די תעוד לארעא
 דיי אלהיך יהב לך ארעא
 עבדא חלב ודבש כמא
 די מליי יי אלהיך

רשי

אבן עזרא

דבר . והייתם לי קדושים (מח) : (א) שמור
 את כל המצוה . לשון הוזה (א) גרדנ"ט
 בלע"ז : (ב) והקטות לך . בירדן ואחר
 כך תולאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח זהר
 עיבל נמלאת אהה אומר ג' מיני אבנים היו שנים
 עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן זהר עיבל

זה הוא שכר האמירה (נב) : א ויצא משה .
 בצווי השם (א) : וזקני ישראל . אמר כן
 להקל (ב) ובן רבים וכבר הזכרתים (ג) :
 שמור את כל המצוה . ומה היא והקטות לך
 אבנים גדולות להביל התורה (ד) , ויאמר
 הגאון ז"ל כי כתוב עליהם מספר המצות
 כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות
 ויפה אמר (ה) [א] : ב ושעם בשיר .

שיעמדו (ו) [ב] : ג למען . כי השם יעורך אם החלות לשמור מצותיו (ז) . וזאת המצוה

שיעמדו (ו) [ב] : ג למען . כי השם יעורך אם החלות לשמור מצותיו (ז) . וזאת המצוה

יהל אור

קרני אור

(נב) מה שהאמרת היום להיות לו לעם וכו' ולתתך
 עליון וכו' :

טו , ימו' כד יז וכב) והוא הנקראת סעודת הנדבה ,
 והמער שני היה משפטו להיות נאכל בשמיים ובטברס :
 [א] ועיין ברד"א ובאס למקרא מה שביארו בזה :
 [ב] הכתיבה היתה (כדברי ר' שמעון סוטה לה ב) על גבי
 הסיד ולא מקורב בגוף האבנים , כי לא היתה הכתיבה
 לדורות אלא לשעה , כדי שתהיה התורה לנגד עיניהם

(א) פי' מה שאמר משה אשר אנכי מלוך אתכם זה
 היה בלוי השם : (ב) פי' להקל על משה
 וכמו והקל מעליך (שמות יח כב) ולזה שחף עמו
 הזקנים : (ג) עיין פי' הח' ז"ל (שמות שס) :

(ד) שיהיו האבנים כ"כ גדולות כדי שיכילו כל התורה : (ה) ודעת הרמב"ן שכל התורה כולה היתה
 כתובה עליהן , וכתב כי מלינו בס' תלמי שכל התורה היתה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל
 בתלמייה וזיוניה ומשם נעתקו : (ו) פי' שיעמדו ימים רבים , לפי שהסיד מגין יותר מפני הגשמים : (ז) כי

(ד) שיהיו האבנים כ"כ גדולות כדי שיכילו כל התורה : (ה) ודעת הרמב"ן שכל התורה כולה היתה
 כתובה עליהן , וכתב כי מלינו בס' תלמי שכל התורה היתה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל
 בתלמייה וזיוניה ומשם נעתקו : (ו) פי' שיעמדו ימים רבים , לפי שהסיד מגין יותר מפני הגשמים : (ז) כי

מקורי רשי

מנחת יהודה

(א) ולא מלשון צווי מדנקוד בקמ"ץ , ואי הוי לשון (מח) ויקרא ב' כ"ו ועיין מכילתא פי' סא :

צווי הוזה נקוד בשו"א : ב) בעאכאכסענד :

אֲבֹתֶיךָ קָדְּ: ד וְהָיָה בְּעֶבְרָתְכֶם
אֶת־הִירְדֵּן תִּקְיִמוּ אֶת־הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצִוֶּה אֹתְכֶם
הַיּוֹם בְּהַר עֵיבֵל וְשָׁדַת אוֹתָם
בְּשִׂיד: ה וּבָנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא־תִנֶּיךָ
עָלֵיהֶם בְּרוֹזָל: ו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת
תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:
ז וּזְבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם
וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
ח וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־
דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב:
ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר הִסְכַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ

דֹּאבְהֶתְךָ לְךָ: ד וְהָיָה בְּעֶבְרָתְכֶם יִתְּ יִרְדְּנָא
תְּקִימוּ יִתְּ אֲבָנִיָּה הָאֵלֶּין
דִּי אֲנִי מְפַקֵּד יִתְּכֹן
יִמָּא דִין בְּמוֹרָא דְעֵיבֵל
וְתַסּוּד יִתְּהוּן בְּסִידָא:
ה וְתִבְנִי תִמְן מִדְּבָחָא
קִדְם יִי אֱלֹהֶךָ מִדְּבַח
אֲבָנִין לֹא תִרִים עָלֵיהוּן
פְּרוֹזָל: ו אֲבָנִין שְׁלֵמִין
תִּבְנִי יִתְּ מִדְּבָחָא דִּי
אֱלֹהֶךָ וְתַסְק עֲלוּהִי עֲלוּן
קִדְם יִי אֱלֹהֶךָ: ז וְתַבּוֹס
נְכֻסָּח קוֹדֶשִׁין וְתִיכּוּל
תִּמְן וְתַחֲדֵי קִדְם יִי אֱלֹהֶךָ:
ח וְתַכְתּוּב עַל אֲבָנִיָּה יִתְּ
כָּל פְּתִנְגִּי אוֹרִיתָא הָדָא
פְּרִשׁ יָאוּת: ט וְיַמְלִיר
מֹשֶׁה וְכֹהֲנֵי לְוָי לְכָל
יִשְׂרָאֵל לְמִימַר אֲצִית
וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל יִמָּא הָדִין

אבן עזרא

הראשונה לביאתם לבנות להם מזבח חדש
להודות לשם שהחלו להיותם בארץ: ח באר
היטב. הכתיבה (ח): ט וידבר משה והכהנים
הלויים. כאשר כתוב וזקני ישראל (ט) והעיקר
משה (י): הסכת. פירושו לפי מקומו כי
אין ריע לו (יא) [ג]: היום הזה נהיית לעם. שיכרות עמך ברית (יב):

קרני אור

בשעת כריתת הכרית בקבלם עליהם הכרעה והקללה (ט"ז):
[ג] והוא כמו אסכת בערבי שעיניו שמוק ויהיה ח"כ
ועינו הקשכה כהכנה והשתכלות, וכן ח"א "אלית" ועינו
האונה והקשכה, תרגום, ולא האזין (דבר' ח מה) ולא אלית: (יב) כמ"ס חלה דברי הכרית (למטה כח

מנחת יהודה

הנ"י הנכונה ברש"י כאן, נמצאת אחת אומר ל' מיני
אבנים היו שנים עשר הקים משה בעבר הירדן בארץ
מואב וקפלים והביאום לגלגל למלון כדאיתא בסופה'
והנ"י רש"י ו"ל (סופה שם) ואחד שהקים בגלגל
ושד"ל כתב שברש"י כ"י על קלף שבירדן
שנים עשר אבנים היו, שנים עשר בירדן, וכנגדן בהר עיבל, והעלום והביאום לגלגל
במלון כדאיתא בסופה' ובשני כ"י על קלף שבירדן ר"י אלמנצי (אחד בלי שנה ומקום, ואחד נכתב בשנת חמשת
אלפים

רש"י

כדאיתא במסכת סוטה ג (א): (ח) באר היטב.
בשצעים לשון ב): (ט) הסכת. כתרגומו:
היום הזה נהיית לעם ככל יום יהו
בעיניך כאילו היום זאת עמו בצרית ג):

אין ריע לו (יא) [ג]: היום הזה נהיית לעם. שיכרות עמך ברית (יב):

יהל אור

כח התורה יכרית האויבים אשר בארץ וינחילנה לנו
(רצ"ה): (ח) ושב על וכתבת: (ט) פסוק ח': [ג] והוא כמו אסכת בערבי שעיניו שמוק ויהיה ח"כ
(י) כמו שכתוב וילן משה, וידבר משה: (יא) ועינו הקשכה כהכנה והשתכלות, וכן ח"א "אלית" ועינו
האונה והקשכה, תרגום, ולא האזין (דבר' ח מה) ולא אלית: (יב) כמ"ס חלה דברי הכרית (למטה כח

מקורי רש"י

א) דף ל"ה ב': ב) סוטה ל"ב ח': ג) תנחומא ח' ח', ילקוט שם:

והנ"י מן קפלים, חפרום ועקרום והביאום לגלגל (חזקרון) וכן פי' רש"י ו"ל (סופה שם) ואחד שהקים בגלגל
לאחר שבנו סהן המזבח בהר עיבל קיפלום והביאום לגלגל וקבעום שם, ושד"ל כתב שברש"י כ"י על קלף שבירדן
(בלי שנה ומקום) כתוב כך "שלשה מיני אבנים היו, שנים עשר בירדן, וכנגדן בהר עיבל, והעלום והביאום לגלגל
במלון כדאיתא בסופה' ובשני כ"י על קלף שבירדן ר"י אלמנצי (אחד בלי שנה ומקום, ואחד נכתב בשנת חמשת
אלפים

לְעַם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ : וְשָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וַעֲשִׂיתָ אֶת־
מִצְוֹתָיו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנִי
מֵצִוְךָ הַיּוֹם : שְׁמִיעִי יְיָ וַיִּצַּח מִשָּׁה אֶת־
הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר : יְיָ אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב לִבְרַךְ אֶת־הָעָם עַל־יְהוָה
גְּרָזִים בְּעִבְרָתְכֶם אֶת־הַיִּרְדֵּן שְׁמַעוֹן
וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשָּׁשְׁכֶר וַיֹּסֶף וּבְנֵי־מִן :
יְיָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב עַל־הַקִּלְלָה בְּהָר
עֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וּזְבוּלֵן דָּן
וְנַפְתָּלִי : יְיָ וְעָנּוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־

הַיּוֹמָא דְעַמָּא קְדָם יְיָ
אֱלֹהֵיךָ : וְיִתְקַבֵּל לְמִימְרָא
דְּיְיָ אֱלֹהֵיךָ וְתַעֲבֹד יְיָ
פְקוּדוֹתָי וְיִת קִיּוּמֹתַי דִּי
אֲנָא מְפַקְדֵךְ יוֹמָא דִּין :
יְיָ וּפְקִיד מִשָּׁה יְיָ עַמָּא
בַּיּוֹמָא הַהוּא לְמִימְרָא :
יְיָ אֱלִין יְקוּמֹן לְבָרְכָא יְיָ
עַמָּא עַל טוֹרָא דְגְרָזִים
בְּמַעֲבָרְכוֹן יְיָ יִרְדְּנָא
שְׁמַעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה
וַיִּשָּׁשְׁכֶר וַיֹּסֶף וּבְנֵי־מִן :
יְיָ וְאֱלִין יְקוּמֹן עַל קִיּוּמָא
בְּטוֹרָא דְעֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד
וְאֲשֶׁר וּזְבוּלֵן דָּן וְנַפְתָּלִי :
יְיָ וְיִתְיַבֹּן לְוָאִי וַיִּימְרוּ
לְכָל אָנָּשׁ יִשְׂרָאֵל קָלָא

דְּשִׁי

אבן עזרא

(יב) לברך את העם. כדאיחא במסכת
סוטה (ד) ששה שבטים עלו לראש הר גרזים
וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והאחרון
למטה באמצע הפכו לויס פניהם כלפי הר
גרזים ופתחו בצרכה צרוך האיש אשר לא
יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו עוקין חמן
חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו

י ושמעת. היום בקולו : ועשית את מצותיו .
לעתיד : וטעם והכהנים הלוים . כי הם האומרים
ארור האיש , על הברכה בני הגבירות , ועל
הקללה בני השפחות ואם יחסרו שנים (יג)
ובני לאה רבים (יד) , ונלקחו הגדול והקטן (טו) :
י' וענו . כמו וענית ואמרת (לעיל כו ה) (עו) ,
והז'ל אמרו (יז) כי טעם לברך (יח) , ברוך
האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה (יט) וכן
הבל , ועל דרך הפשט הברכה היא ברוך
אתה בעיר והקללה הפך זה (כ) והער בספר יהושע (כא) [ד] , וטעם להזכיר אלה י"א
עבירות (כב) בעבור שיוכל לעשותם במסר (כג) , והער ושם בסתר כי אם יעשה בגלוי

יהל אור

קרני אור

זווי משה לעם שימנו און שומעת (אם למקרה) : [ד] ושם (ט) : (יג) לפי שבני השפחות לא היו אלא דן ונפתלי
שד"ל את פירושו כאן , וכתב שיפה אמר הרמב"ם כי הברכה גד ואשר : (יד) והוצרך לטול מבני לאה שתיים לזרף
לכני השפחות שיהיו ששה בהר עיבל : (טו) ראוּבֵן הַכּוֹר וזבולון הקטן : (טז) עיין ביאורי שם : (יז) סוטה (לכא) :
(יח) מה שאמר הכתוב אלה יעמדו לברך וגו' : (יט) לפי שאמר הכתוב הקללות בפירוש , והברכות לא נזכרו ,
לכן דעתם שזאת הברכה והקללה , הם כל הארורים הכתובים בפרשה והפסל וכשאומר ארור האיש אשר יעשה
פסל ומסכה , יאמרו המברכים צרוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה , ושאר הברכות והקללות האמורות בפ'
והיה אם שמעו תשמע , וכן אם לא תשמע יהיו דברי משה ולא דברי הלוים , ולא נאמרו בהר גרזים ובהר
עיבל : (כ) פי' הברכה היא פ' והיה אם שמע וגו' וזאת עליך כל הברכות וגו' צרוך אתה בעיר וגו'
והקללה היא להיפך , והיה אם לא תשמע וגו' וזאת עליך כל הקללות וגו' ארור אתה בעיר וגו' : (כא) כס'
(יהושע ה לד) כתוב , ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה והנה
בספר התורה לא נזכרה הברכה שכנגד הארורים , ולפי' אין הקללה הארורים , ולא הברכה חלופיהן , אלא
הברכה הוא פ' והיה אם שמע , והקללה היא אם לא תשמע : (כב) שכתוב ככל אחת ארור : (כג) כלי שיודע

מקורי דְּשִׁי

מנחת יהודה

(ד) דף ל"ב א'

אלפים ור"ג) ובדפוס ישן נושן בלי שנה ומקום (ג"כ
אצל הנ"ל) כתוב כך , שנים עשר בירדן , וכנגדן בהר
עיבל , וקיסלום והביאום בגלגל במלון כדאיחא בסוטה , ועיין תוס' סוטה ל"ה ב' ד"ה שלשה :
ולאו

כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֹם : ס
 טו אָרוֹר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל
 וּמִסֵּכָה תוֹעֵבָת יְהוָה מַעֲשֵׂה יָדָיו
 חֲרֹשׁ וְשֵׁם בִּסְתֵּר וְעָנּוּ כָל־הָעָם
 וְאָמְרוּ אָמֵן : ס טז אָרוֹר מִקְלָה
 אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן : ס
 יז אָרוֹר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר
 כָּל־הָעָם אָמֵן : ס יח אָרוֹר מִשְׁגָּה
 עוֹר בַּדֶּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן :
 טיט אָרוֹר מִטָּה מִשְׁפָּט גֵּר־יִתּוֹם
 וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן :
 כ אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אִשְׁת׃ אָבִיו כִּי
 גִּלָּה בְּנֶגֶף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן : ס כא אָרוֹר
 שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן : ס

רָמָא : טו לִיט גְּבֻרָא דִּי
 יַעֲבֹד צִלָּם וּמִסֵּכָה
 מִרְחֻקָא קִדְּם יַעֲבֹד יָדָיו
 אָמֵן וְשֵׁם בִּסְתֵּר
 וְיִתִּיבוּן כָּל עַמָּא וְיִמְרוּן
 אָמֵן : טז לִיט דִּיקְלִי
 אֲבוּהִי וְאִמָּה וְיִמַּר כָּד
 עַמָּא אָמֵן : יז לִיט דִּישְׁנִי
 תַּחֲוּמָא דְחֻבְרָה וְיִמַּר
 כָּל עַמָּא אָמֵן : יח לִיט
 דִּישְׁעֵי עוֹרָא בְּאַרְחָא
 וְיִמַּר כָּד עַמָּא אָמֵן :
 יט לִיט דִּישְׁנֵי דִין דִּיר
 יתָמָא וְאַלְמָנָא וְיִמַּר כָּד
 עַמָּא אָמֵן : כ לִיט דִּישְׁכּוּב
 עִם אִתָּת אֲבוּהִי אָרִי גִלִּי
 בְּנֶגֶף דְּאֲבוּהִי וְיִמַּר כָּד
 עַמָּא אָמֵן : כא לִיט
 דִּישְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא

אבן עזרא

יוטת (כד), ובין מכה רעהו בסתר [ה] והחל
 מהעיקר שהוא בינו ובין בוראו (כה), ואחר
 כן בינו ובין אבותיו (כו), כי מי ידע אם
 יקלה אותם (כז): טז ומקלה, לשון קלון (כח).
 פועל יוצא: יז מסיג גבול רעהו, כי הוא
 דבר נסתר, ומשגה עור גם כן לא יוכל
 לפרסם מי שהשגהו (כט): יט ומטה משפט
 גר יתום, כי אין להם עוזר והנה גם
 הוא בסתר והזכיר הגר גם היתום והאלמנה
 ויפרסמוהו והגר והיתום והאלמנה אין להם
 כח ושוכב עם אשת אב ואחות וחזנת אינו נחשד להתייחד עמה על כן הוא דבר נסתר
 ואין כן שאר העבירות (ל): כא עם כל בהמה. זכר או נקבה כי אין לה פה שתצעק

קרני אור

סיג וסיג חס שמע תשמע ברוך אתה בעיר, וסקללס
 סיג וסיג חס לא תשמע ארור אתה בעיר, ועיין בחס
 למקור שהסיג על סיג חס: [ה] עיין ברש"ס מה
 שביאר בוס:

מנחת יהודה

ד) ולא דוקא עור סמך, כי גם הסומא בדבר סת שאינו
 ידע סת לעשות והחירות ג"כ והמורה שלא להכשילו בעצה

רעה

רש"י

בקללה וחומרים ארור האיש אשר יעשה
 פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יקים:
 (טז) מקלה אביו. מזלזל לשון ונקלה
 אחיך (ה): (יז) מסיג גבול. מחזירו
 לאחוריו וגונב את הקרקע (ו) לשון והוסג
 אחור (ז): (יח) משגה עור. הסומא בדבר
 ומשיאו עלה רעה ד) ח)

כי אם יטה הדיון משפט אחרים יערערו עליו
 כח ושוכב עם אשת אב ואחות וחזנת אינו
 ואין כן שאר העבירות (ל): כא עם כל בהמה. זכר או נקבה כי אין לה פה שתצעק

יהל אור

הדבר לבי"ד: (כד) כי כן הדין בעובד ע"ז: (כה) אשר
 יעשה פסל ומסכה: (כו) מקלה אביו ואמו: (כז) והוא
 דבר שנסתר: (כח) לשון קלון וכזיון: (כט) וברב"ח
 "מי שהטעהו": (ל) כי שאר עבירות הם פעמים בגלוי

מקורי רש"י

ח) לפיל כ"ס ג' (ו) עיין רש"י לפיל י"ט י"ד: (ז) ישע"י כ"ס
 י"ד: ח) עיין רש"י ויקרא י"ט י"ד:

וַיֵּימָר כָּל עַמָּא אָמֵן :
 כב לִיט דִּישְׁכּוּב עִם
 אֶחְתָּה בֵּת אַבּוּהִי אוֹבֵת
 אִמָּה וַיֵּימָר כָּל עַמָּא אָמֵן :
 כג לִיט דִּישְׁכּוּב עִם
 חֲמוּתָהּ וַיֵּימָר כָּל עַמָּא
 אָמֵן : כד לִיט דִּישְׁכּוּב
 חֲבֵרָה בְּסִתְרָא וַיֵּימָר
 כָּל עַמָּא אָמֵן : כה לִיט דִּי
 מְקַבֵּל שְׁחָדָא לְמִקְטֵל
 נַפְשֵׁי דַם זַפִּי וַיֵּימָר כָּל
 עַמָּא אָמֵן : כו לִיט דִּי
 יָקִים יֵת פְּתִיגִי אוֹרֵיתָא
 דְּדָא לְמַעְבַּד יְתַחֲוֹן
 וַיֵּימָר כָּל עַמָּא אָמֵן :
 א וַיְהִי אִם קִבְּלָא תְּקַבֵּל
 לְמִימְרָא דִּי אֶלְהֵי דְּמִטְרָא
 דְּמַעְבַּד יֵת כָּד פְּקוּדוּהִי

כב אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־אֶחָתוֹ בֵּת־אָבִיו
 או בֵּת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן :
 כג אָרוֹר שֹׁכֵב עִם־חֲתָנָתוֹ וְאָמַר
 כָּל־הָעָם אָמֵן : כד אָרוֹר מִכָּה
 רֵעֵהוּ בַּסֵּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן :
 כה אָרוֹר לִקְחָה שְׁחָדָה לְהַכּוֹת נַפְשׁ
 דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן : כו
 אָרוֹר אִשֶּׁר לֹא־יָקִים אֶת־דְּבָרֵי
 הַתּוֹרָה־זֹאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
 וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן : פ כֹּחַ * וְהָיָה
 אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ לְשַׁמֵּר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 מִצְוֹתָיו אִשֶּׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם

רש"י

אבן עזרא

(כד) מכה רעהו בסתר. על לשון הרע
 הוא חומר ה' (ס) ראיתי ביסודו של רבי
 משה הדרשן י"א ארורים יש כאן כנגד י"א
 שבטים (ו) וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי
 שלא היה צלצו לצרכו לפני מותו כשברך
 שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר
 לא יקים. כאן כלל את כל התורה

ותערער כמו הזכור (לא), על כן לא
 הזכירו (לב): כה לוקח שוחד. לפי דעת
 רבים שהוא הדיון, ולפי דעתי שהוא עד
 שקר (לג): כו אשר לא יקים יש אומרים
 על כל התורה (לד), ויש אומרים על אלה
 הנזכרים (לה), ולא אמרו בלום (לו) בעבור
 שכתוב לעשות אותם (לז) והנכון בעיני כי
 קלל על מצות לא תעשה הנזכרים וקלל
 מי שלא ישמור גם בסתר מצות עשה

על כן אמר לעשות אותם (לח):

יהל אור

המצות שבתורה: (לה) פי' על אלה י"א לאוין הנזכרים,
 וכן פי' הרשב"ם על כל עבירות שבסתר: (לו) פי'
 שניהם, לא אמרו כלום: (לז) והעשיה הם מ"ע,
 ויסתור הי"א קמא בעבור שיאמרו על כל התורה,
 וכל התורה הם מ"ע ומל"ת, והי"א בתרא יסתור,
 מפני שכל הי"א ארורים הם מל"ת והכתוב יאמר
 "לעשות אותם" והם מ"ע: (לח) ולפ"ז הם שני דברים:

מקורי רש"י

(ס) פור"א פ' נ"ג:

רעה: (ס) דמשמע הא בגלוי מותר, לכן פי' על הלשון
 הרע דזה לא שייך אלא בסתר: (ו) ואין להקשות שהרי
 י"ב הם, מפני דארור אשר לא יקים לא קחשיב מפני שהיא שוה לכולם:

מנחת יהודה

רעה: (ס) דמשמע הא בגלוי מותר, לכן פי' על הלשון
 הרע דזה לא שייך אלא בסתר: (ו) ואין להקשות שהרי
 י"ב הם, מפני דארור אשר לא יקים לא קחשיב מפני שהיא שוה לכולם:

אונקלוס

קד 207

דברים כח תבוא

וּנְתַנָּהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל־
גוֹי הָאָרֶץ : ב וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל־
הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ כִּי־
תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ : ג בָּרוּךְ
אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה :
ד בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ
וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שֹׁגֵר אֲלֵפֶיךָ
וְעִשְׁתָּרוֹת צֹאנְךָ : ה בָּרוּךְ טָאֵךְ
וּמִשְׁאֲרֶתְךָ : ו בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ
וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ : ז שִׁי יִתֵּן
יְהוָה אֶת־אֵיבֶיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ

דִּי אֲנִי מִפְּקֻדָּי יוֹמָא דִּין
וְיִתְּנָהּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ עֲלֵי עַל
כָּל עַמְּי אֶרְעָא :
ב וְיִתֵּן עֲקֵךְ כָּל בְּרָכְתָא
הָאֵלִין וְיִדְבֻקְנָהּ אֲרִי
תִּקְבֵּי לְמִימְרָא דִּי
אֱלֹהֶיךָ : ג בָּרוּךְ אַתָּה
בְּקִרְתָא וּבְרוּךְ אַתָּה
בְּחַקְלָא : ד בָּרוּךְ וְלִדָּא
דְּמַעְךָ וְאִפֵּי דְאַרְעֶךָ
וְיִדָּא דְּבַעֲיָרְךָ בְּקִרְיָ
תּוֹרְיָ וְעִדְרֵי עֲנָךְ :
ה בָּרוּךְ סִלְךָ וְאַצְוֹתְךָ :
ו בָּרוּךְ אַתָּה בְּמַעְקֶךָ
וְיִתֵּן בְּעַלֵּי דְבִבְךָ דְּקִימִין
עֲלֶיךָ תְּבִירִין קְדָמְךָ
בְּאַרְחָא חַד יִפְקִין לְיָתֶךָ

רש"י

אבן עזרא

א עליון על כל גוי הארץ. זאת הברכה כלל שלא
תהיה אומה בעולם כסובם (א) : וטעם ב ובאו.
שיבואו מעצמם (ב) : והשיגוך. ואם לא תבקשם
והטעם שלא תיגע (ג) : ג בעיר. ברכה שהיא
תוספת כל מיני סחורה (ד) : בשדה. בוריעה
ובנטיעה : ד פרי בטןך. בבנים והבטן
כגוי (ה) : שגר ועשתרות. פירשתיים (ו)
ה מנאך. מקום הלחם (ז) והוא מוקדם
ומאוחר עם משארותך (ח), או מקום שיושב
שם הקמח (ט) : ו בצאתך. לחוג ולסחור
ולשלול (י), או בכל ביאה ויציאה בכל יום
ויום והטעם בכל אשר תעשה תצליח וההפך
כתוב (יא) : ז ואחר שאמר שתהיה עליון על
כל הגוים (יב) אמר כי אם יקשרו אויביך (יג) על כן אמר הקמים עליך (יד) : ובשבעה

כולה וקבלוה עליהם זאלה ובשבעה (י) :
(ד) שגר אלפך. ולדות בקרך שהזהמה
משגרת ממעיה : ועשתרות צאנך. כתרגומו
ורבותיו אמרו (יא) למה נקרא שמן עשתרות
שמעשירות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות
הללו שהן סלעים חזקים : (ה) ברוך מנאך.
פירותיך. ד"א מנאך דבר לח שאתה מסכן
בסלים (ז) : וטשאריתך. דבר יבש שנשאר
ככלי ואינו זב : (ו) ברוך אתה בבואך
וברוך אתה בצאתך. שמהא יליאתך מן

כל הגוים (יב) אמר כי אם יקשרו אויביך (יג) על כן אמר הקמים עליך (יד) : ובשבעה

יהל אור

(ח) פי' מנאך מוקדם ומשאריתך מאוחר, והי"ל להקדים
העיסה קודם הלחם : (ט) ולפ"ז הוי כסדר : (י) פי'
הן בלאתך לחוג לה' אלהיך, הן בלאתך לסחור, או
למלחמה לשלול אויביך : (יא) ככל משלח ידך אשר
תפשה (ס' כ) : (יב) באמרו עליון על כל גוי הארץ
(ס' ח) למה הוסיף יתן ה' את אויביך ונפיש וגו' :
(יג) פי' אפילו אם יקשרו אויביך : (יד) פי' אפילו

(א) בהצלחה ועושר : (ב) שלא תצטרך לרדוף אחר
הברכה : (ג) פי' שלא תיגע לבקשה
כי הוי עלמה תבוא אחריתך : (ד) וע"ז כתב שד"ל,
יפה כתב ראב"ע סחורה, ויפה כתב המבאר בכל
מלאכה וסחורה שאתה עושה בעיר : (ה) לאיברי
הורע : (ו) מלת שגר פי' (שמות יג יב) ועשתרות
פי' (לפיל ז יג) : (ז) מקום שיושב שם הלחם :

מקורי רש"י

מנחת יהודה

(ז) וכתב הרע"ב לתרץ באי ד"א, לפי שהפירות כבר
נאצרו ברוך שרי אדמתך, לכך פי' ד"א דבר לח שטסננין
בסלם

(י) פיין שבועות ל"ו ח', ופיין ירושלמי סוטה פ"ו ה"ד :
(יא) פיין רש"י דברים ז' י"ג :

נַגְפִּים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אַחֵר יֵצְאוּ
אֵלֶיךָ וּבִשְׁבַע דְּרָכִים יָנוּסוּ
לְפָנֶיךָ: ה' יֵצֵא יְהוָה אֶתְךָ אֶת־
הַבִּרְכָּה בְּאַסְמִיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח
יָדְךָ וּבִבְרָכְךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ה' יְקִימֶךָ יְהוָה לֹא
לְעַם קָדוֹשׁ כָּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי
תִשְׁמַר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהִלַּכְתָּ בְּדֶרֶכָיו: וְרָאוּ כָל־עַמֵּי
הָאֶרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ
וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ: יֵאוּהוּתֶרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה
בְּפִרִי בִטְנְךָ וּבְפִרִי בִהֲמֹתֶךָ וּבְפִרִי
אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לֵאבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ: י' יִפְתָּח
יְהוָה לָךְ אֶת־אֲוָצְרוֹ הַטּוֹב
לָתֵת מִטֶּרֶם־אֲרֻצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרְךָ אֶת־

וּבִשְׁבַע אֲרָחוֹ יַעֲרִקוּךָ
מִקִּדְמָךְ: ה' יִפְקֹד יְיָ עִמָּךְ
יֵת בְּרִפְתָּא בְּאוֹצְרֶךָ
וּבְכָל אוֹשְׁמוֹת יָדְךָ
וּבִבְרָכְךָ בְּאַרְעָא דִּי
אֱלֹהֶיךָ יִהְיֶה לָךְ: ה' יְקִימֶךָ
יְהוָה לְעַם קָדוֹשׁ כָּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ
כִּי יִשְׁמַר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהִלַּכְתָּ בְּדֶרֶכָיו: וְרָאוּ כָל־עַמֵּי
הָאֶרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ
וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ: יֵאוּהוּתֶרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה
בְּפִרִי בִטְנְךָ וּבְפִרִי בִהֲמֹתֶךָ וּבְפִרִי
אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
יְהוָה לֵאבֹתֶיךָ לָתֵת לָךְ: י' יִפְתָּח
יְהוָה לָךְ אֶת־אֲוָצְרוֹ הַטּוֹב
לָתֵת מִטֶּרֶם־אֲרֻצְךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרְךָ אֶת־

אֶת־הַשָּׁמַיִם
וּלְבָרְךָ אֶת־

אבן עזרא

לשון רבים (טו) בעבור שוב ימי השבוע (טז).
כי הוא תלוי בעליונים (יז): ח באסמך.
באצרותיך (יח) מטעם המקום (יט): ט לעם
קדוש. והקדושה לשמור המצות: ושם
יקימן. יעמידך (כ): תשמור. בלב: והלכת. במעשה: יא ושם והותירך. אם תהיה רע
בארץ ורעב ומארה אתה תותר לטובה (כא): יב אוצרו. שהוא בכחו לצאת (כב), וכן
אוצרות שלג (איוב לח כב) (כג), על כן אחר הותירך, אמר דבר הנשם כי העוצר (כד)

יהל אור

אם יתקשרו ויקומו עליך יהיו נגפים: (טו) ולאו
דוקה שבעה: (טז) שבעה ימים: (יז) כי שבעה
כוכבי לכת חוזרים חלילה בז' ימי השבוע: (יח) וכן
ת"ל באלרך: (יט) וכן פי' הרשב"ם שיהיו מלאים
זגן הירוש ויזהר כדכתיב, וימלאו אסמך שבע (משלי

מקורי רש"י

יב) בנח מלמעלה דף ק"ז עמוד ח' ילקוט שם:

אונקלוס

דברים כה תבוא

קה 209

כָּל־מַעֲשֵׂה יְדָךְ וְהַלְוִיָּה גוֹיִם
 רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶהָ: י' וְנִתְּנָךְ
 יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רֶקֶת
 לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי־
 תִשְׁמַע אֶדְ-מִצְוֹתַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְשֹׁמֵר
 וְלַעֲשׂוֹת: י' וְלֹא תִסּוֹר מִכָּל־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם
 הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאל לְדָכָת אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים לְעַבְדָּם: פ' וְהָיָה
 אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
 וְחִקְתִּיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם וּבָאוּ
 עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגוּךָ:
 ט' אֲרוֹר אֶתָּה בְּעִיר וְאֲרוֹר אֶתָּה
 בַּשָּׂדֶה: י' אֲרוֹר טֶנְאָךְ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ:
 י' אֲרוֹר פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ
 שֹׁגֵר אֶלְפִיךָ וְעַשְׁתָּרֶת צֹאנְךָ:
 י' אֲרוֹר אֶתָּה בְּבֹאֶךָ וְאֲרוֹר אֶתָּה בִּצְאָתְךָ: כ' יִשְׁלַח
 יְהוָה וּבָךְ אֶת־הַמֶּאֱרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־

יְדָךְ וְתוֹזָה לְעַמּוּן
 סְגִיאוֹן וְאַתָּה לֹא תוֹזָה:
 י' וְיִתְּנָךְ לְתַקְוָה וְלֹא
 לְחִלָּשׁ וְתִהְיֶה בְרֵם לְעֵלָּה
 וְלֹא תִהְיֶה לְתַחְתָּה אֲרִי
 תִקְבֵּל לְפָקוּדִיא דִּי
 אֶלְהֵךְ דִּי אֲנִי מִפְּקוּדֵךְ
 יוֹמָא דִּי י' ל' מ' ט'
 וְלְמַעַבְדָּה: י' וְלֹא תִסְטוֹן
 מִכָּל פְּתֻמָּיָא דִּי אֲנִי
 מִפְּקוּדֵךְ יִתְכּוֹן יוֹמָא דִּין
 יִמְיָא וּשְׂמֹאלָה לְמַחֵךְ
 בְּתַר טַעֲוֹת עַמּוּיָא
 לְמַפְלְחוֹנוֹן: ט' וְיִהְיֶה אִם־לֹא
 תִקְבֵּל בְּמִימְרָא דִּי
 אֶלְהֵךְ לְמַטָּה לְמַעַבְדָּה
 כָּל פְּקוּדוֹהִי וְקִימוֹהִי דִּי
 אֲנִי מִפְּקוּדֵךְ יוֹמָא דִּין
 וְיִתְּנוּ עֲלֶיךָ כָּל לִוְשֵׁיָא
 הָאֵלִין וְיִדְבְּקוּךָ: ט' לִיט
 אֶת בְּקִרְתָּה וְלִיט אֶת
 בְּחֻקְתָּה: י' לִיט סְדָךְ
 וְאַצְוֹתְךָ: י' לִיט וְלֹדָה
 דְּמַעַךְ וְאַפָּה דְּאַרְעָךְ
 בְּקִרְיָ תוֹרִיךָ וְעִדְרֵי
 עֲנָךְ: י' לִיט אֶת בְּמַעַלְךָ
 וְלִיט אֶת בְּמַפְקָךְ: כ' יְגִרִי
 י' בָּךְ יֵת מֵאַרְתָּה וְיֵת
 שְׁנוּשֵׁיָא וְיֵת מְזוּפִיתָה

אבן עזרא

מִסֵּבֶת הָרֶעִב: וְהַלְוִיָּה גוֹיִם רַבִּים, כִּי יִרְעִבוּ (כה), לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת וְהַכֹּלֵל שֶׁלֹּא תִסּוֹר מֵאַחֲרֵי
 יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רֶקֶת וְהַכֹּלֵל שֶׁתִּהְיֶה הַשֵּׁם לְעַבְדָּה עִוִּי כִּי הוּא עֵינִיקָר כָּל הָעֲבִירוֹת
 לְעוֹלָם לְרֹאשׁ (כו): י' כִּי תִשְׁמַע, בָּלָב לְכַסּוֹר בְּעִינֵיקָר וְהַפֶּךְ זֶה יַחֲדוֹ הַשֵּׁם לְשֹׁמֵר
 יִהְיֶה אֹר

עֲלִירֶת הַגְּשָׁמִים: (כה) שְׁפִירוֹתֶיהֶן יִהְיוּ נִרְקָבִים: (כו) וְהוּא פִי' וְנִתְּנָךְ לְרֹאשׁ:

הַמַּגְעֵרָת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדָךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה עַד הַשְׁמִדָּה וְעַד־אֲבִדָּה
מִהָר מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֶיךָ אֲשֶׁר
עֲזַבְתָּנִי: כֹּא יִדְבֹק יְהוָה בְּךָ אֶת־
הַדָּבָר עַד כִּלְתוֹ אֶתְךָ מֵעַל הָאָדָמָה
אֲשֶׁר־אֵתָה בְּא־שָׁמָה לְרִשְׁתָּהּ:
כֹּכ יִכָּכֶה יְהוָה בְּשַׁחֲפַת וּבִקְדַחַת
וּבִדְלָקָת וּבַחֲרָחֹר וּבַחֲרָב וּבִשְׂדֵפּוֹן

אבן עזרא

רש"י

ולעשות כי עיקר השמירה המעשה: כ המארה. המגרעת (כו): המהומה. שלא יוכל להשלים המעשה (כח) [ו]: המגרעת, שלא ישמח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו (כט): כב בשחפת. ו"א שהם סיני הולאים (ל): בקדחת. בכל יום (לא), מגזרת כי אש קדחה באפי (למטה לב בב) (לב), ומהומה ומגרעת ושחפת וקדחת ודלקת שם התואר וטעם ובדלקת, שלישית או רביעית (לג): ובחרחרור. מגזרת וחרה נחושתה (יהו' כד יא) (לד): ובחרב. מגזרת חורב (לה): ובשרפון. נפירות (לו), וכן שדופות קדים (ברא' מא ו) (לז) ו"א הפוך (לה) והטעם דקוק (לט): ובירקון. כמשמעו בלשון קדר (מ), התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלע"ז יד): עד אבדך. מרגום עד דתיבד יהל אור

קרני אור

[ו] ואור"ת שגשג, וענינו שאין ורעם הפך השלום: (כו) כי הזכרה הוא תוספת וקללה היא מגערת, ובהפך אהוון הוא מגרעת: (כח) וכמו שיסיים, בכל משלח ידך אשר תעשה: (כט) וכן הנני גוער לכם את הזרע (מלאכי ב ג) ופי' גוער בתבואות שלא ינאז לפועל: (ל) וענינו דלות צער, וכן פי' הה' ז"ל (ויקרא כו טז): (לא) וזהו קדחת היומית והוא מין חולי פעם חמה ופעם קור: (לב) וענינו המוס הגוף: (לג) והנה דלקת יותר חמה מקדחת, אך לא בכל יום, אך הוא חוזר ופוסק, ויש ההוורים ליום השלישי ויש ליום הרביעי: (לד) ושרשו חרר, וענינו שריפה מרוב ההמימות, והגוף הולך ודל, וכן עצמותי כמוקד נהרו (הה' קכ ד) ומזה הענין להרחרר ריב (פסלי כו כא) וענינו להצטער הריב: (לה) וכן פי' החזקוני, אין זה חרב ממש, אלא לשון חורב ויוצא, וגם הוא מין חולי הגוף: (לו) שהגוף יהיה נפוח וריק: (לז) והוא רזון המכלה הבשר מעט מעט עד שידמה הגוף לתבואה הנשדפת מרוח קדים: (לה) פי' הפוך הפי' הראשון שפי' נפוח: (לט) כמו ודקות הבשר (ברא' מא ד): (מ) והוא מין חולי ששמו בזרבי ובלשון קדר ריק"ן:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

נפלים, דהיינו מסיקין שלא נתברכו עדיין: ח) סלת שגוש ענינו מהומה, וקול בהלות מסירות הדעה וערבוב, וכן ת"א "שגשג" וכן ת"א על והכס בהומה גדולה (לעיל ו' ב"ג) וישגשגון שיגוש רב: ט) וכן פי' רש"י ז"ל (ויקרא כ"ו פ"ו): יו צ"ל באלדוויי נקרא מאדוופ (פיעברוהיטצע): יא) והוא קדחת הפוסק וחזר: יב) צ"ל אישערדימענס (אינגערליכע היטצע, בראנד): יג) צ"ל אשלידח (אויסגעקלאפט): יד) געלב, ועיין עמוס ד' פ', חגי ב' י"ו:

אונקלוס

דברים כח תבוא

קו 211

וּבִירְקוֹן וּרְדִפוֹךָ עַד אֲבֹדָה: כֹּג וְהָיוּ
שְׁמִיךְ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת
וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בְּרוּל: כֹּד יִתֵּן
יְהוָה אֶת־מִטֶּר אֲרֻצְךָ אֲבָק וְעֹפֶר
מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הַשְׁמָדָה:
כֹּה יִתֶּנָּךְ יְהוָה וְנָגַף לְפָנֶיךָ אִיבֶיךָ
בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֶרְצוֹ וּבְשִׁבְעָה
דְּרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזֹעָה

דְּתִיבָר: כֹּג וְהָיוּ שְׁמִיךְ
דִּי עֲלֵיו רִישָׁךְ חֲסִינִין
כְּנָחֶשׂא מְלֹאחָהּא מִטְרָא
וְהָאָרֶץ דִּי תַחְתֵּיךָ
תְּקִיפָא כְּפִרְזֵלָא
מִלְמַעְבַּד פְּרִין: כֹּד יִתֵּן
יְת מִטְר אֲרֻצְךָ אֲבָקָא
וְעֹפְרָא מִן שְׁמַיָּא יְחֹות
עָלֶיךָ עַד דְּתִשְׁתַּצִּי:
כֹּה יִתְנָגַף יְת תְּבִיר קָדָם
סְנַאךָ בְּאַרְחָא חֲדָא
תַּפּוּק לְוַתָּהּ וּבְשִׁבְעָא
אַרְחֵן תַּעֲרוּק מִקְדָּמוֹהִי
וְתִהִי לְזִיעַ לְכָל מַלְכּוֹת
רִשִּׁי

אבן עזרא

וַיֵּאָבֵד בִּי אֱלֹהִים הַלְלוּם בּוֹרֵעַ (מא) וּבְשִׁדְפוֹן כְּמוֹ
שְׂדוּפוֹת קְדִים, וְהָעֵד הַבֵּיתִי אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן
וּבִירְקוֹן (עֲמוּסָה ד' ט) (מב) עַל כֵּן אַחֲרָיו
וְהָיוּ שְׁמִיךְ (מג) וְכֵן בְּפִרְשֵׁת אִם בַּחֲקוֹתִי (מד):
כֹּג נְחֹשֶׁת. כְּנָחֶשֶׁת, וְכֵן בְּרוּל (מה):
כֹּד אֲבָק וְעֹפֶר. בְּרוּב הַחֹרֵב וְכֹחַ הַרוּחֹת (מו):
עַד הַשְׁמָדָה. מִלָּה זֹרָה (מז) כְּמוֹ הַבְּרָאךְ
(יחז' כח יג) (מח): כֹּה לְזֹעָה. הַפּוֹךְ (מט)

כְּלומר עַד חֲבוּד אֶתְךָ שֶׁתִּכְלֶה מֵאֵלֶיךָ (סו):
(כג) וְהָיוּ שְׁמִיךְ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת.
קָלִלוֹת הֵלְלוּ מִשֶּׁה מִפִּי עֲלָמוֹ אֶמְרָן וְשִׁבְהַר
סִינִי מִפִּי הַקֶּבֶ"ה אֶמְרָן יו' (כח) כְּמִשְׁמֵנו (סו) וְכֵן
נֹאמַר וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי יְח' וְאִם תִּלְכּוּ
עִמִּי קְרִי יִש' וְכֹאֵן הוּא לֹאמַר לְקוֹל ה'
אֱלֹהֶיךָ יִדְבַק ה' בְּךָ יִכְכֶּה ה' הַקֵּל מִשֶּׁה
בְּקָלְלוֹתָיו לֹאֲמָרָן בְּלִשׁוֹן יִחִיד כ' וְגַם כֵּן בְּקָלְלָהּ ז' הַקֵּל שֶׁבְּרָאשׁוֹת הוּא לֹאמַר אֵת שְׁמִיכֶם
כְּבָרְזֹל וְאֶרְלֶכֶם כְּנִחוּשָׁה בֹא) שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מְזִיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַכְּרִזֹּל מְזִיעַ וּמִתּוֹךְ כֵּךְ יֵהֵא
חֹרֵב בְּעוֹלָם וְהָאֶרֶץ תִּהְיֶה מְזִיעָה בְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מְזִיעַ וְהִיא מִרְקַבַּת פִּירוֹתֶיהָ וְכֹאֵן הוּא לֹאמַר
שְׁמִיךְ נְחֹשֶׁת וְהָאֶרֶץ כְּרִזֹּל שִׁיבִיו שָׁמַיִם מְזִיעִין אֲעִ"פ שֶׁלֹּא יִרְיוּ מִטֶּר מִ"מ לֹא יִהְיֶה חֹרֵב שֶׁל
אֶדְנָן בְּעוֹלָם וְהָאֶרֶץ לֹא תִהְיֶה מְזִיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַכְּרִזֹּל מְזִיעַ וְאֵין הַפִּירוֹת מִרְקִיבִין מִ"מ
קָלְלָהּ הִיא בֵּין שֶׁהִיא כְּנִחוּשָׁה בֵּין שֶׁהִיא כְּבָרְזֹל לֹא תוֹלִיא פִירוֹת וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא יִרְיוּ מִטֶּר:
(כד) מִטֶּר אֲרֻצְךָ אֲבָק וְעֹפֶר. זִיקָא דְּבִתֵּר מִמֶּרָא כב) מִטֶּר יוֹרֵד וְלֹא כָל לָרְכוּ
וְאֵין כֹּז כְּדִי לְהַרְבִּין אֵת הָעֹפֶר יו' וְהַרוּחַ בָּאָה וּמַעֲלָה אֵת הָאֲבָק וּמִכֶּסֶה אֵת עֵשֶׂב
הַזֵּרִיעִים שֶׁהֵן לְחִים מִן הַמַּיִם וְגִדְבַק בָּהֶם וְנִעֲשֶׂה טֵיט וּמִסִּיבֵשׁ וּמִרְקִיבִין יח': (כה) לְזֹעָה.
לֹאִימָה וְלִזִּיעַ שִׁזְזוֹנוֹ כָּל שׁוֹמְעֵי מִכּוֹתֶיךָ מִמֶּךָ יס' וַיֵּאמְרוּ אֵלֵינוּ לֹא שֶׁלֹּא יִבָּא עֲלֵינוּ

יהל אור

(מו) כִּי הַרוּחַ הַרְגִּיל לְהַכִּיָּא מִטֶּר הַשָּׁמַיִם יִבּוֹא בַּחוּץ
וַיּוֹרֵד אֲבָק וְעֹפֶר מֵעַל רֹאשֵׁי הַהָרִים: (מז) כִּי הִי"ל
לְנֶקֶד הַה"ה בְּפִתְחָהּ, וְהִי"ן כְּשֹׁ"א, וּמִ"ס בְּחִירָק שֶׁהוּא
בְּמִשְׁקַל הַפּוֹעֵל פִּי שֶׁהוּא יִשְׁמִיד אֲחֵרִים, וְעַכְשִׁיו הוּא
בְּמִשְׁקַל הַפּוֹעֵל, פִּי שֶׁהוּא יִשְׁמֵד: (מח) שֶׁהוּא ג"כ
מִלָּה זֹרָה: (מט) כִּי הִי"ל לְזֹעָה, כִּי שָׂרְשׁוֹ זֹעַ:

מנחת יהודה

(סו) דַּעְתּוֹ שֶׁפִּעַל אֲבֹדָה עוֹמֵד וְר"ל עַד שֶׁתִּכְלֶה מֵאֵלֶיךָ,
חָהוּ שֶׁת"א עַד דְּתִיבָר: (סז) ר"ל כְּמִשְׁכַּע פֶּשַׁם הַכְּתוּב
בְּכָלן שֶׁמִּשְׁמַע הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהֵן מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהָאֲחֵרוֹנוֹת
מִשְׁמַעֲנָן שֶׁהֵן מִפִּי מִשֶּׁה: יו' פִּי לְהַשְׁכִּין אֵת הָעֹפֶר:
(יח) וְכֵן פִּי רִשִּׁי שֶׁמ' יס' רָצוֹנוֹ שֶׁהַמִּלָּה מְנוּרֶת וְלֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ (אֲסֹתֵר ה' ט')

בבבבבב

(מא) פִּי בִזְרִיעַת הַחֲבוּאָה: (מב) וּפִי שֶׁס' הַח' ז"ל
שֶׁהוּא מִכַּת הַשְּׂדֵפוֹן בְּקָמָה, וַיִּרְקוֹן שְׁמִירָק, וְכֵן פִּי
רִשִּׁי ז"ל: (מג) פִּי שִׁיעוֹר אֵת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה
מִטֶּר: (מד) וְשֶׁס' בִּיקְרָא (כו סז) פִּי הַח' ז"ל ג"כ כְּפִי
הַזֶּה כְּשֶׁס' רַבִּים אֲמָרוּ, אֲךָ הוּא לֹא הַסְכִּים עַל הַפִּי הַזֶּה,
וְדַעְתּוֹ שֶׁס' שֶׁהֵם מִינֵי חוֹלִיִּים: (מה) וְעִיִּין רִשִּׁי ז"ל:

מקורי רש"י

(יו) עִיִּין מְגִילָה ל"א ב', וְעִיִּין רִשִּׁי בְּמִד' כ"ט י"ח וְלִמְטָה
כ"ט י"ב: יח' וַיִּקְרָא כ"ו י"ד: יס' שֶׁס' כ"א:
כ' סְמִרָא בְּסִקּוֹתֵי פֶסֶח' (בא) שֶׁס' י"ט: כב' מַעֲנִית

(יח) וְכֵן פִּי רִשִּׁי שֶׁמ' יס' רָצוֹנוֹ שֶׁהַמִּלָּה מְנוּרֶת וְלֹא קָם וְלֹא זָע מִמֶּנּוּ (אֲסֹתֵר ה' ט')

3

14

לְכָל מַמְלָכֹת הָאָרֶץ : כו וְהִיתָה
נִבְלָתְךָ לְמֵאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאִין מַחְרִיד :
כו יִכְכֶּה יְהוָה בְּשָׂחִין מִצָּרִים
וּבַעֲפָלִים וּבַמַּחֲוִרִים קָרִי וּבַגָּרֵב וּבַחֲרָם
אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהִרְפָּא : כח יִכְכֶּה
יְהוָה בְּשִׁנְעוֹן וּבַעֲוִרוֹן וּבַתְּמָהוֹן
לִבָּב : כט וְהָיִית מַמְשֵׁשׁ בַּצְּהָרִים
כַּאֲשֶׁר יַמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה וְלֹא
תִצְלִיחַ אֶת־דִּרְכֶּךָ וְהָיִית אֶךְ
עָשׂוֹק וְגִזּוּל כָּל־הַיָּמִים וְאִין מוֹשִׁיעַ :

רש"י

אבן עזרא

כדך שצא על אלו : (כו) בשחין מצרים.
רע היה מאלד לח מצפנים ויבש מבחוץ כדליתא
בזכורות יט*) כג) : גרב . שמין לח : חרם .
שמין יבש כחרם כג*) : (כח) ובתמהון
לבב . אומס הלב אשטורדישון בלע"ז כ) :
(כט) עשוק . בכל מעשיך יהיה ערעור :

כמו כבש וכשב (נ) : כו ואין מחריד . לעוף
ולבהמה (נא) : כז והנשארים (א) יוכו בשחין
מצרים : ובמחורים , הם היוצאים במקום הנסתר
על כן כתוב ובעפולים . והוא מגזרת ויבא
אל העופל (ס"ב ה בד) (כ) : ובגרב . כן
הוא בלשון ישמעאל ג) : ובחרם . י"א
שיצטרך אל חרם כאיוב (ד) ואם הוא
בסמך (ה) ויש אומרים בסכת השמש (ו)

והנכון שהוא שם חולי הנזכרים , ואין לו חבר , והשנעון והעורון והתמהון שלשתן
בלב (ז) : כט והיית ממשש , פירוש בעורון (ח) : תצליח . פועל יוצא (ט) : עשוק
וגזול . טאויב ואין מושיע , והחל לפרש איך יהיה עשוק :

יהל אור

אותה (עין האור) : (ה) כי שם באיוב (כ ה) כתוב
חרש צע"ן : (ו) כי יפחידם במכת השמש שהוא
קלקול האור והיסודות וזהו וחרם מלשון , האומר
להרס ולא יורח (איוב ט ז) וכן בטרם יבוא החרם
(שופ' יד יח) כי החליים בסכת המאכלים ושינוי
האור בארצות , והכל בתנועת השמש (רצ"ח) :
(ז) וכמו שכתב הרד"א , ולכן לא זכר חולאים
אחרים כי אם אלו המתחדשים ממרה שהורה , ושג"כ
מאותה סבה בעלמה ילכו בשנעון ובעורון ובתמהון
לבב : (ח) סי' מלת בעורון שהזכיר : (ט) והטעם

(ג) והפי' אחד : (נא) כי אין עובר : (א) אחר
שלאמר והיחה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ,
איך יאמר אחר כך יככה ה' בשחין מצרים
לכן פי' שזה מוסב על הנשארים : (ב) ותרגם
יוכ"ע שם ועל לאתר כסי , ופי' הרד"ק שם שיונתן
תרגם אותו : מן עפולים שפירושו תחתונות
שהוא מקום נסתר : (ג) עיין ויקרא כא כ) כפי'
הח' ז"ל וכפ' רש"י ובבאורי שם : (ד) וכדעת האומרים
שהוראתו הראשונה הכוך וגרידא , והוא קרוב לשרש
גרף , ונקראת הרעת היבשה כן מפני שמגרדים

מנחת יהודה

ג' ב' : בנ) דף מ"א א' ועיין רש"י ויקרא א' כ' :
כג*) עיין רש"י ויקרא כ"א כ' :

יט*) בבכורות ס"א א' , ושם לח מבחוץ ויבש מבפנים ,
וכ"ה (ב"ק פ' , ב') שחין שהביא הקב"ה על המצרים
היה לח מבחוץ ויבש מבפנים , וכ"ה הנוסח ברא"ם :

(כ) (בעסייבונג) :

אונקלוס

דברים כח תבוא

הז 213

לֹא־תֵשֶׁה תֹאֲרֵשׁ וְאִישׁ אַחֶר יִשְׁגְּלֶנָה
יִשְׁכַּבְנָה קִרְי בֵּית תְּבַנָּה וְלֹא־תֵשֶׁב בּוֹ
כָרֶם תִּטְעַע וְלֹא תַחלֶּלְנוּ: לֹא שׁוֹרֶךְ
טָבוֹחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
חֲמֹרֶךְ גָּזוֹל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יֵשׁוּב לָךְ
צֹאנֶךָ נְתָנוֹת לְאִיבֶיךָ וְאֵין לָךְ
מוֹשִׁיעַ: לֵב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתָנִים
לְעַם אַחֶר וְעֵינֶיךָ רְאוֹת וּבְלֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לָאֵל יָדֶךָ:
לִגְפְּרִי אֲדַמְתֶּךָ וְכָל־יִגְיַעֲךָ יֹאכַל עִם
אִשְׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְהָיִיתָ רֶק עֲשׂוֹק
וְרָצוֹן כָּל־הַיָּמִים: לֹא־וְהָיִיתָ מִשְׁגָּע

לֹא אֲתָתָא תִירֹס וּגְבִיר
אַחֲרֵן יִשְׁכַּבְנָה בֵּיתָא
תְּבַנִּי וְלֹא תִיתָב בֵּיה
כָרֶם אִתְּמַל תְּצוּב וְלֹא
תַחלֶּנָה: לֹא תוֹרֶךְ יְהִי
נָכֶם לְעֵינֶיךָ וְלֹא תִיכּוֹל
מִנֶּה חֲמֹרֶךָ יְהִי אֲנִים
מִקְדָּמְךָ וְלֹא יָתוּב לָךְ
עֲנֶךָ מִסִּירִין לְבַעְלֵי
דְּבָבְךָ וְלִית לָךְ פְּרִיק:
לֵב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ מִסִּירִין
לְעַמָּא אַחֲרֵן וְעֵינֶיךָ חֲזוֹן
וְיִסּוּפִן בְּגִלְגְּלֵהֶן כָּל יוֹמָא
וְלִית חֵילָא בִידְךָ: לֹא אֲבָא
דְּאַרְעֶךָ וְכָל לְאוֹתֶךָ
יִכּוֹל עַמָּא דִּי לֹא יָדַעְתָּ
וְתִהִי בְרַם עֲשִׂיק וְרַעִיעַ
כָּל יוֹמָא: לֹא וְתִהִי
מִשְׁתַּמָּה מִחֲזוֹ עֵינֶיךָ דִּי

אבן עזרא

רש"י

לֹא יִשְׁגְּלֶנָה כְּנֹזִי לִשְׁכִּיבָה, וְכֵן שְׁגַל הַמוֹכֵנֶת
לַמָּטָה (י'): תַּחלֶּלְנוּ מַגֻּרֶת חֲלִילָה (י"א):
כָּב וּבְלֹת כְּמוֹ נִכְסֶפָה וְגַם כִּלְתָה (תה' פד' נ') (י"ב),
וְתַבֵּל דוֹד (ש"ב יג' לט') (י"ג) וְאִינוּ חֲסֵר
נֶפֶשׁ כְּאִשְׁר פִּי חֲסֵר הַדַּעַת (י"ד) כִּי וְתַבֵּל פּוֹעֵל
יוֹצֵא, וְלֹא נֹזֶכֶר הַפּוֹעֵל כְּמוֹ אִשְׁר יִלְדָה אוֹתָהּ
(במד' כו' נט') (טו'): לֹא וְרָצוֹן בַּחֲזָקָה (ז):

(ל) יִשְׁגְּלֶנָה לִשׁוֹן שְׁגַל פִּילְגָשׁ (כ"ה) כֹּד
וְהַכְמוּז כִּינְהוּ לִשְׁכַח יִשְׁכַּכְנָה (כ"ז) וְחֻקּוֹן
סוֹפְרִים הוּא זֶה (כ"ח): תַּחלֶּלְנוּ בַּשָּׁנָה
הַרְבִּיעִית לֵאכּוֹל מִפְּרִי: (ל"ב) וּבְלֹת אֲלֵיהֶם
מַלְפּוֹת אֲלֵיהֶם שִׁישׁוּבוּ וְאִינִם שָׂבִים כֹּל תּוֹחֶלֶת

לֹא וְפִי בַשְּׁנֵעוֹן (ט"ו) שִׁירָאָה נֹפֶה מִלֹּא שְׁחִין (י'):

קרני אור

יהד אור

[ז] עֵינִין עֲשׂוֹק וְרָצוֹן שְׁחִיבָה לְרַש"י לִשׁוֹן גּוֹל וְשׁוֹר,
וְכַכֵּם שְׁחִיבָה לִשׁוֹן רָצוֹן חֲלִילָה כֹּד מִפְּרִי גּוֹלָס
וְחֻקּוֹן וְחֵין זֶה יוֹצֵא מִשְׁמַעוֹת לִשׁוֹן רָצוֹן שְׁחִיבָה
שְׁחִיבָה, כִּי רָצוֹן עֵינִין הַתַּחלֶּק הַדָּבָר לְסִלְקִים נִמְרָדִים
אֵין יִשְׁאֵר הַדָּבָר שֶׁלֹּס, שְׁחִיבָה וְנִסְלָס קֶשֶׁר מִלְּקִי, וְכֵן
בְּמִין הַגּוֹל יוֹרֵק רָצוֹן, שְׁחִין הַגּוֹל כְּשֶׁנֶּה לְגַמְרִי רֶק שְׁחִיבָה

לֹא חֲעֵרוֹךְ אֶת מַעֲשִׂיךָ שִׁיכּוֹל לְהַלְלִית: (י') כְּמוֹ
כִּכְכָּה שְׁגַל לִימִינְךָ (תה' מה' י'): (י"א) חֲלִילָה,
וְכֵן פִּי הַח' וְלִפְעַם (כ', ו') כִּי מִנְהַגִּים הִיָּה לְחֹל
בְּכַרְמִים: (י"ב) עֵינִין רַש"י: (י"ג) וּפִירוּשׁוֹ לְפִי דַעְתּוֹ
הַבִּיאוֹ הַרְדֵּק בְּפִי שֶׁס', וְתַבֵּל אֶשֶׁת דוֹד, וְהוּא פּוֹעֵל
יוֹצֵא, כְּלוֹמַר אֶשֶׁתוֹ אִם אֲבִישְׁלוֹס בְּקֶשֶׁת אֶת דוֹד

מֵאוֹד, עַד שֶׁהַתְּאוֹה דוֹד אֵל אֲבִישְׁלוֹס: (י"ד) וְהִנֵּה הַפִּי שְׁחִיבָה מִלֵּת נֶפֶשׁ, כֵּן פִּי כָל הַמִּפְרָשִׁים הַקְדָּמוֹתִים,
רַש"י, רַד"ק, רַלְב"ג וְפִי רַבִּינוּ יִשְׁעִיָּה, וְלִפְנֵיהֶם תְּרַגּוֹם יוֹב"ע, וְלִפְלֹא מִה שֶׁקָּרָא לְמִי שְׁפִי כֵן חֲסֵר
הַדַּעַת, וְכַכֵּם ע"ס י"ש בְּכֹהֵן: (טו') וְלֹא הַזְכִּיר מִי הַיּוֹלָדֶת: (טז') מִה שֶׁאֲמַר לְמַעַלָּה (פ' כח) יִכְכָּה ה'
בַּשְּׁנֵעוֹן הוּא מִה שֶׁאֲמַר כֹּהֵן וְהָיִיתָ מִשְׁגָּע מִמִּרְאֵה עֵינֶיךָ שִׁירָאָה גּוֹפֶה מִלֹּא שְׁחִין: (יז') וְע"ז
כַּתֵּב הַמִּבְאֵר לְגַתֵּי שֶׁוּא וְהוּא רַחֲוֹק:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(כ"ה) רַלְב"ג אֶתָּה תֹאדָרָה וְאִישׁ אַחֶר יִקְרָנָה לוֹ לְפִילְגָשׁ:
(כ"ז) פִּי כִינְהוּ יִשְׁגְּלֶנָה לִשְׁכַח: (כ"ח) עֵינִין בְּרֹא יִשְׁחִיבָה קְרָנִי

(כ"ד) מִגִּילָה כִּי"ס ב':

אור הערה כ"ב שם ביארתני בארוכה מה שקראו תיקון פסוקים:

מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה :
 לוֹ יִכָּכֶה יְהוָה בְּשַׁחֲתִין רָע עַל־
 הַבְּרָכִים וְעַל־הַשָּׁקִים אֲשֶׁר לֹא־
 תוּכַל לְהִרְפֹּא מִכָּף רַגְלֶךָ וְעַד־
 קִדְקֹדֶךָ : לוֹ יוֹלֶךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־
 מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תִּקֶּים עָלֶיךָ אֶל־גֹּיִ
 אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאַבְתִּיךָ
 וְעַבְדָּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ
 וְאַבֵּן : לוֹ וְהָיִיתָ לְשִׁמָּה לְמַשָּׁל
 וּלְשִׁנְיָה בְּכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר־
 יִנְהַיְנֶךָ יְהוָה שִׁמָּה : לוֹ זֶרַע רַב
 תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמַעַט תֹּאכְלֶה כִּי
 יִחַסְלֶנּוּ הָאָרְבָּה : לוֹ כְּרָמִים תִּטַּע
 וְעַבְדָּתָ וַיֵּין לֹא־תַשְׁתֶּה וְלֹא תִאָּגֵד

תַּחֲזִי : לוֹ יִמְחַנֶּךָ יי
 בְּשַׁחֲתָא בִישָׁא עַל־רַכְבִּיא
 וְעַל שָׁקִיא דִּי לֹא תַפּוּר
 לְאַתְסָא מִפְּרַסְתָּ רַגְלֶךָ
 וְעַד מוֹחֶךָ : לוֹ יִגְלִי יי יִתֶּךָ
 וְיֵת מַלְכְּךָ דִּי תִקִּים עָלֶךָ
 לְעַם דִּי לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ
 וְאַבְתִּיךָ וְתַפְלַח תַּמָּן
 לְעַמְּמָא פְּלִחִי מַעֲוָתָא
 אֲעָא וְאַבְנָא : לוֹ וְתִהִי
 לְצִדּוֹ לְמַתָּה וּלְשׁוּעֵי בְּכָל
 עַמְּמָא דִּי יִדְבָּרְנֶךָ יי
 לְתַמָּן : לוֹ בַּר זֶרַע סְגִי
 תִּפְקַל לְחֶקְלָא וְזֶעַר
 תִּכְנוּשׁ אֲרִי יִחַסְלָנָהּ
 גּוֹבָא : לוֹ לֹא כְּרָמִין תַּצּוּב
 וְתַפְלַח וְחִמְרָא לֹא תִשְׁתִּי
 וְלֹא תִכְנוּשׁ אֲרִי תִיכְלָנָהּ

רש"י

שְׁאִינָה בָּאָה קְרוּיָה כְּלוּן עֵינִים : (לו) לְשִׁמָּה.
 אֲשֶׁר אֲשֶׁר־דִּישׁוֹן (כד) כָּל הַרְוָה אֲחֻמָּךְ יִשׁוּם
 עֲלֶיךָ . לְמַשָּׁל כְּשֶׁחָבֵא מַכָּה רַעָה עַל אָדָם
 יֹאמְרוּ זֶה דּוּמָה לְמַכָּה פְּלוּנִי : וּלְשִׁנְיָה .
 לְשׁוֹן וּשְׁנִיתָם (כה) יִדְבְּרוּ בָךְ (כז) וְכֵן תִּרְגְּמוּ
 וּלְשׁוּעֵי לְשׁוֹן סְפּוֹר וְאַשְׁמַעֲי : (לח) יִחַסְלֶנּוּ .

יִפְרִיתֶנּוּ [ח] , וְהוּא מִן חֲסִיל סִין מִמִּינֵי הָאָרְבָּה (כג) : לֹא תִטַּע , תִּיגַע בְּנִשְׁעָה וּבַעֲבוּדָה :

יהל אור

(יח) וְהִרְדִּי"א כְּתֹב , לְפִי שִׁדִּי הָאָדָם נֹגְעִים שְׁמָה
 בְּהוּה לְהַתְחַכֵּךְ : (יט) פִּי בַעֲבוּר הַיּוֹתָם חוֹץ לְגוֹף וְעַל
 חוּלֵי חִילוּנֵי נִיתָן רַשׁוֹת לְרוּפָא לְרַפְּאוֹת , אֲעִפִּי"כ לֹא
 תוּכַל לְהִרְפֹּא : (כ) לְהַשְׁמִיעַ בְּאָזְנִי כָּל מַה שֶּׁאִירַע
 לִךְ : (כא) עֵינִי רַשִׁי ז"ל : (כב) פִּי בַעֲוֹד שְׁתִּהִי
 עוֹד בְּאַרְבָּךְ יִבִּיא עֲלֶיךָ שְׁנַת רַעַב : (כג) עֵינִי רַשִׁי :

הַרְוֵנִי בְּתַעֲנוּתִי עַד לְהַסֵּל מִיָּדִי , פִּי עַד שִׁסְיִים הַפְּרָק :

מקורי רש"י

(כה) לְעִיל ו' ו' :

ירושלמי

אבן עזרא

לֹא עַל הַבְּרָכִים וְעַל הַשָּׁקִים . כִּי בַהֲיוֹת
 הַשַּׁחֲתִין שֵׁם קִשָּׁה לְסוּר (יח) : אֲשֶׁר לֹא תוּכַל
 לְהִרְפֹּא . בַּעֲבוּר הַיּוֹתָם מִחוּץ לְגוֹף (יט) :
 לוֹ וְעַבְדָּתָ שֵׁם , וְלֹא יוֹעִיל לִךְ , רַק תִּהְיֶה
 לְשִׁמָּה , כָּל רוֹאֵיךְ יִשְׁוּמוּ : לוֹ לְמַשָּׁל , בְּאֶזֶן (כ) :
 וּלְשִׁנְיָה . בַּפֶּה מְנֻזָּר וּשְׁנִיתָם (לְעִיל ו' ז') (כא) :
 יִנְהַיְנֶךָ ה' . בַּעֲוֹנֶךָ , וְקוֹדֶם זֶה יִבִּיא עֲלֶיךָ שְׁנַת
 רַעַב , וְאַתָּה עוֹדֶךָ בְּאַרְצֶךָ (כג) : לֹא יִחַסְלֶנּוּ .

יִפְרִיתֶנּוּ [ח] , וְהוּא מִן חֲסִיל סִין מִמִּינֵי הָאָרְבָּה (כג) : לֹא תִטַּע , תִּיגַע בְּנִשְׁעָה וּבַעֲבוּדָה :

קרני אור

לְעוֹץ בְּקֶשֶׁר מִלְּקִי קִינֵנוּ : [ח] וְכֵן פִּי הַרְדִּיק יִכְרִיתֶנּוּ
 וְיִכְלֶנּוּ , וְזוֹ"ל (יְרוּשָׁלַיִם תַּעֲנִית פ"ג ה"ו) מִמִּנִּי מַה נִּקְרָא
 שְׁמוֹ חֲסִיל שְׁהוּא מוֹסֵל הַכֹּל , וּמוֹסֵל אֲחֵרֵי לְכָלֹת הַדָּבָר
 וְהַשְׁלֵמָה חֲסֵלֶת סוּר פְּלוּנִי אֲוֹ מִסְכַּת פְּלוּנִי , וְכֵן כְּתֹב
 רַשִׁי בְּסוֹף כָּל סוּר וּסוּר חֲסֵלֶת לְשׁוֹן נִקְבָּה לְפִי שֶׁבַע עַל
 הַפְּרָשָׁה , וְכֵן בְּלִשׁוֹן אֲרָמִית וַיִּתֵּם הַכֶּסֶף (בְּרַח' מו עו)
 ח"י וְחֲסִיל כֶּסֶף , וּבְלִשׁוֹן מוֹ"ל (יְרוּשָׁלַיִם נְדָרִים פ"ח ה"א)

הַרְוֵנִי בְּתַעֲנוּתִי עַד לְהַסֵּל מִיָּדִי , פִּי עַד שִׁסְיִים הַפְּרָק :

מנחת יהודה

ד' כ' (כד) (בַּעֲשִׂיבוֹנָג) : (כה) דְּבָרֵי חֲדוּדִים וְשִׁנְנוּתִים :

אונקלוס

דברים כח תבוא

קה 215

כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתְּלָעַת׃ מִיָּתִים יִהְיוּ
לָךְ בְּכָל־גְּבוּלָךְ וְשֶׁמֶן לֹא תִסּוֹךְ
כִּי יִשָּׁל זִיתְךָ׃ מֵא בָנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד
וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בְּשָׂבִי׃
מִבְּכָל־עֵצֶךָ וּפְרֵי אֲדָמָתְךָ יִירֶשׁ
הַצֶּלְצֹל׃ מִגִּזְרֵי אֲשֶׁר בְּקֶרְבְּךָ
יַעֲלֶה עֲלֶיךָ מִעֲלֶה מִעֲלֶה וְאַתָּה
תִּירָד מִמָּטָה מִמָּטָה׃ מִדֵּי הוּא יִלְוֶךְ
וְאַתָּה לֹא תִלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ
וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ מִה וּבָאוּ עֲלֶיךָ
כָּל־הַקְּלָלֹת הָאֵלֶּה וְרָדְפוּךָ
וְהִשְׁיגוּךָ עַד הַשְׁמָד׃ כִּי־לֹא
שָׁמַעַת בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁמֵּר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ

תלעתא: מ יתין יהון קך
בכל תחוסך ומשחא לא
תסוך ארי יתרון זיתך:
מא בנין ובני תוליד ולא
יהון לך ארי יהכון
בשביא: מב כל אילנך
ואבא דארעך יחסננה
סקאה: מג הותב ערל די
בינך יהי סליק עיל מנך
לעלא לעלא ואת תהי
נחת לתחתא לתחתא:
מד הוא יזפנך ואת לא
תזפנה הוא יהי לתקיף
ואת תהי לחליש:
מה ויתון ערך כל דומיא
האלין וירדפנך וידבקנך
עד דתשתי ארי לא
קבלתא דמיטרא די
אלהך למטר פקודיה
וקימוהי די פקדך:
מו ויהון כך לאת ולמופת

רש"י

אבן עזרא

ולא תשתה. בשעת הבציר: ולא תאגר.
תקבץ, והוא פעל כמו אגרה בקציר (משלוח ח):
מ לא תסוך. כמשפט וסוך לא סכתי (דניאל י,
ג) וזה הפך ושמן על ראשך (קהלת ט ח): כי
ישל. מבנין נפעל (כד): מב יירש. מהבד
הדגוש, והטעם כמו להוריש גוים (לעיל ד
לח) (כה): צלצל. מלה סרובעת (כו) אין לו ריע
ופירושו כפי מקומו (כז): מג מעלה מעלה.
פעמים שאין למעלה ממנו (כה), או תמיד (כט) וכן
מטה מטה הטעם מאד מאד (ל): מד הוא

אור

(כח) פי' מה שהכתוב אמר שני פעמים, פי' שאין
למעלה ממנו, והוא מעלה של מעלה: (כט) יהיה
מעלה עליך: (ל) והטעם ג"כ שאין למטה ממנו:

מנחת יהודה

(כו) עיין קרני אור הערה ח': (כז) רצונו שהתיבה סן
הפעלים שאות ראשונה שלהם נו"ן שמדרבם להפיל הנו"ן
בהם בלשון יפעל ויפעיל ונקראים חסרי פ"א נו"ן,
והפעול הם הפירות הנושרים
בת"א שהרגם יחסננה וכ"ת על "באו וירשו את הארץ"
(ל) בבנין הפעיל "כמהג הלשון, לכן פי' שהוא לשון
רישית

יכלנו בו) ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה
את הכל בו): (מ) כי ישל. ישיר פירותיו
לשון ונשל הברזל בו) בו): (מז) יירש
הצלצל. יעשנו הארצה רש מן הפרי: יירש.
יעני: הצלצל. מין ארצה כח) וא"ל לפרס
יירש לשון ירושה כט) כח) ש"כ היה לו
לכתוב יירש ל) ולא לשון הורשה וגרושין
ש"כ היה לו לכתוב יורש לא):

יהל

(כד) והדגש לחסרון נו"ן נפעל: (כה) וענינו גירוש
ושילוח, וכן ת"א ויז"ע שם "לתרכא": (כו) ר"ל בת
ד' חותיות: (כז) והוא מין שרץ המכלה הפירות:

מקורי רש"י

בו) ירושלמי תפנית פ"ג ה"ו: בו) לעיל י"ט ס':
כח) עיין ב"ק קט"ז ב':

והיא פועל יוצא ופירושו ינשיר והפועל הוא זיתך שפי' עץ זית שלך,
(רו"ה): כח) סין מפיני הארבה ואין לו ריע: כט) בת"א שהרגם יחסננה וכ"ת על "באו וירשו את הארץ"
(לעיל א' ח'): ל) בבנין הקל ככל לשון ירושה שבמקרא: לא) בבנין הפעיל "כמהג הלשון, לכן פי' שהוא לשון
רישית

בְּךָ לֹאֵת וּלְמוֹפֶת וּבִזְרָעְךָ עַד--
עוֹלָם: מו תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב
לֵבָב מְרֹב כָּל: מח וְעַבַּדְתָּ אֶת־
אִיְבֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלָחֶנּוּ יְהוָה בְּךָ
בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחֹסֶר
כָּל וְנָתַן עַל בְּרִזְל עַל־צוֹאֲרֶךְ עַד
הַשְׁמִידוֹ אֹתְךָ: מט יֵשָׁא יְהוָה עֲלֶיךָ
גּוֹי מִרְחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר
יִדְּאֶה הַנָּשֹׂא גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע
לְשׁוֹנוֹ: נ גּוֹי עֹז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יֵשָׁא
פָּנִים לְזִקְן וְנָעַר לֹא יָחֵן: נא וְאִכַּל
פָּרִי בְהֶמְתֶּךָ וּפְרִי־אֲדָמָתְךָ עַד
הַשְׁמִידֶךָ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁאִיר לָךְ דָּגָן
תִּירָשׁ וִיצְהָר שֹׂגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתִּירַת צֹאֲנֶךָ
עַד הֶאֱבִידוּ אֹתְךָ: נב וְהֵצִר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ

וּבְבִנְיָה עַד עֵלָם: מו חֲלָקָה
דִּי לֹא פִלְחָתָא קָדָם יי
אֶלְהֵךְ בְּחִדּוֹא וּבְשִׁפְיוֹת
לְכָא מִסְגִּי פִלְא:
מח וְתַפְלַח יָת פְּעָלִי
דְּבִבְךָ דִּי יִגְרַנָּה יי בְּךָ
בְּכַפְנָא וּבְצַח וְתֵא
וּבְעִרְסִיתָא וּבְחִסְיוֹת
פִלְא וְיִתְּנִי גִיר פְּרִזְלָא עַל
צוֹאֲרֶךְ עַד דִּישִׁיצי יִתְּךָ:
מט יִתְּיִי עֲלֶךְ עִם מִרְחִיק
מִסִּיפִי אֶרְעָא כְּמָא דִּי
מִשְׁתְּרִי נִשְׂרָא עִמָּא דִּי
לֹא תִשְׁמַע לְיִשְׁנָה: נ עִם
תְּקִיף אִפִּין דִּי לֹא יִסֵּב
אִפִּין לְסַבָּא וְעַל יִנְקָא לֹא
מִרְחָם: נא וְיִכּוֹל וְלִדָּא
דְּבְעִירָךְ וְאִכָּא דְּאֶרְעָךְ
עַד דְּתִשְׁתָּצִי דִּי לֹא
יִשְׂאֵר לָךְ עֲבוּרָא חֲמִיכָא
וּמִשְׁחָא בְּקָרִי תוֹרִיךָ
וְעַדְרִי עֲנָךְ עַד דִּיוֹבֵד
יִתְךָ: נב וְיִצֵּק לָךְ בְּכָל

תִּירָשׁ וִיצְהָר שֹׂגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתִּירַת צֹאֲנֶךָ
עַד הֶאֱבִידוּ אֹתְךָ: נב וְהֵצִר לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ

רש"י

(מז) מרוב כל. בעוד שהיה לך כל טוב (נ):
(מט) כאשר ידאה הנשר. פחאוס ודרך
מלחמה ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו.
שלא תכיר לשונו וכן תשמע חלוס לפתור
אותו (כט) וכן כי שומע יוסף ל) אינטיגנרטי
בלע"ז (נג) עד רדת חומותיך. לשון

אור

שמנת עבית כשית, ותטוש אלוה. עשך תהיה תמורת
זה שתעבוד את אויביך אשר ישלחנו ה' כך כהיותך

מקורי רש"י

(כט) ברא' מ"א ט"ו: ל) שם מ"ב כ"ג:

דישות והוא פועל יוצא, הארכה יעשנו רש בן הפרי:
(כ) יאשימונו הכחוכ בעברו השי"ת ולא היתה העבודה
בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות ולפי שלא עבדו מרוב כל לפיכך יעברו את האויבים
בחוסר כל מדה כנגד מדה (רב"ח): נג) (פערשטעהען):

וכן

8

14

אבן עזרא

יהיה לראש, כטעם ועבד לזה לאיש מלוה
(משלי כב ז) (לא): מו לאות, מהשם
שתזכור כי מרדת בו, ולא בך לבדך, כי
גם בזרעך, כטעם אבותינו חטאו ואינם (איכה
ה, ז) ובבר פירשתיו (לכ): מז מרוב כל.
אשר תתאוה, או כל צורך (נג): מט ידאה.
יעוף, וכן וירא על בנפי רוח (תהי' יח
יהל

(לא) וזה הפי' מן הוא יהיה לראש, מפני שהוא ילוד:
(לכ) כויקרא (כו לט) עיי"ש: (נג) שהי' לך אשר כהם

מנחה יהודה

אונקלוס

דברים כח תבוא קט 217

עַד רַדַּת חֲמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת
וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹטָח בָּהֶן
בְּכָל־אֶרְצָךָ וְהִצַּר לָךְ בְּכָל־
שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אֶרְצָךָ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ: נַגַּ וְאָכַלְתָּ פֶרִי־
בִטְנְךָ בְּשֹׂר בְּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר
נָתַן־לָךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמִצּוֹר
וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר־יֵצִיק לָךְ אִיבָה:
גַּד הָאִישׁ הַבֶּךָ בְּךָ וְהָעֶנֶג מֵאֵד
תִּרְעַע עֵינָיו בְּאָחִיו וּבְאִשֶּׁת חֵיקוֹ
וּבֵיתָר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר: נַה מִתֵּת |
לְאַחֵד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר

קְרוּיָה־עַד דִּיכְבִּישׁ שְׂדֵיךָ
רַמְיָא וּכְרִיכִיא דִּי אַתָּה
רַחֵץ לְאַשְׁתּוּבָא בְּהֵן
בְּכָל אֶרְעָךָ וְיַעֲקֹב לָךְ בְּכָל־
קְרוּיָה בְּכָל אֶרְעָךָ דִּי יִהְיֶה
יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ: נַגַּ וְתִיכּוֹל
וְלִדָּא דְמַעַד בְּשֹׂר בְּנֶיךָ
וּבְנֹתֶיךָ דִּי יִהְיֶה לָךְ יְיָ
אֱלֹהֶיךָ בְּצִירָא וּבַעֲקָתָא
דִּי יַעֲקֹב לָךְ סְנַאֲךָ:
גַּד גְּבִירָא דְרַבִּיךָ בְּךָ
וּדְמַפְנֵק לְחֻדָּא תְּבִאֲשׁ
עֵינָהּ בְּאָחוּהִי וּבְאִתָּת
קִימָהּ וּבְשֹׂאֵר בְּנוֹהִי דִּי
יִשְׂאֵר: נַה מְלִסְתָּן לְחֵד
מִנְהוֹן מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי
יִכּוֹל מְדָלָא אֲשֶׁתָּאֵר לָהּ
כְּלָא בְּצִירָא וּבַעֲקָתָא דִּי
יַעֲקֹב לָךְ סְנַאֲךָ בְּכָל

אבן עזרא

יא) (לד): נג ואכלת פרי בטנך, במצור (לה):
יציק לך, כל אחד מאויבך (לו) או הוא בן
בעבור היותו בסוף (לז): נג אשר יותיר,
האויב או יותירם בהחבא (לח) וכל זה בעבור
המצור (לט): נה בכל שעריך, בכל מקום (מ):

אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קלה בדבר מיאוס ימתק לו לרעבונו צער בניו וצרותיו עד כי תרע
עיני בניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל, ד"א הרך כך הרחמני
ורך הלבב מרוב רעבתנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר צניהם השחוטים לצניהם הנותרים (לה):

יהל אור

היל"ל אשר יציקו, לכן יפרש אשר יציק לך כל אחד
מאויבך: (לו) כי היל"ל לכתוב אויבך בחירק תחת
היו"ד, שהוא ל"י, ונאות לח"כ אשר יציק שהוא ג"כ
ל"י, ונשתנה הנקוד וכתוב צו"א תחת היו"ד מפני
שהוא סוף פסוק: (לח) פי' או מאשר יותיר האויב,
או מאשר יותיר האב בהחבא לכל יודע למי:
(לט) עיין אות ל"ה: (מ) פי' לא לבד בשעריך חלל

מנחת יהודה

לד) וכן פי' רש"י ו"ל (כעיל כ' ב') עד רדת, לשון רדוי
שחלל כפופה לך, וכן ת"א שניהם כלשון כיבוש:
לז) בנכור לאברהם הנסח כאן ברש"י, הרך הוא הענוג לשון פינוק, מהתענג וכבוד, זה מוכיח עליו ששניהם
כאחד, ואע"פ שהוא מפונק ורך וקץ בדבר מאוס ימתק לו לרעבונו עד אשר יאכל על בן וכיתר בניו אשר
יותיר מן השחוטים שישחוטם למאכלו תהא עינו צרה עליהם מליתן להם מבשר הנשחטים, ובבניה אשר תלד
תרע עינה לשחטן ולאכלן בחסר כל ובסתיר, וכן' מזכרון הנסח, וביתר בניו אשר יותיר, מן השחוטין
ששחטם למאכלו תהא עינו צרה ורעה בהם מליתן להם בשר הנשחטין, על בניו תרע עינו בהם להעלים עיניו
מהם

רש"י

רדוי וכבוש (לד): (נג) ואכלת וגו' בשר
וגו' במצור, מחמת שיהיו לריס על העיר
ויהיה שם מלוק עקת רעבון: (נד) הרך
בך והענג, הוא הרך הוא הענוג לשון פינוק
ומהתענג ומרוך לא) מוכיח עליהם ששניהם

אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קלה בדבר מיאוס ימתק לו לרעבונו צער בניו וצרותיו עד כי תרע
עיני בניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל, ד"א הרך כך הרחמני
ורך הלבב מרוב רעבתנות יתאכזרו ולא יתנו מבשר צניהם השחוטים לצניהם הנותרים (לה):

מקורי רש"י

לא) כ' כ"ז:

יֹאכֵל מִבְּלִי הַשָּׂאִיר לֹא כֹל בְּמִצּוֹר
 וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אִיבָךְ
 בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ: ־ הִרְכָּה בָּךְ
 וְהָעֲנָה אֲשֶׁר לֹא־נִסְתָּה בְּהִרְגָּהָ
 הֵצִג עַל־הָאָרֶץ מִהֲתַעֲנֵג וּמִרָךְ
 תִּרְעַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חִיקָהּ וּבִבְנָהּ
 וּבִבְתָּהּ: ־ וּבְשִׁלִּיתָהּ הִיוֹצֵת חֹסֶר אֶל
 מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבִבְנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד
 כִּי־תֹאכְלֶם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסֶּתֶר
 בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ
 אִיבָךְ בְּשְׁעָרֶיךָ: ־ אִם־לֹא תִשְׁמֹר
 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
 הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בַּסֶּפֶר הַזֶּה לִירְאָהָ
 אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ: ־ וְהִפְלָה יְהוָה אֶת־מִכְתָּךְ
 וְאֶת מִכּוֹת זִרְעֶךָ מִכּוֹת גְּדֻלַּת וְנֶאֱמָנוֹת
 וַחֲלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים: ־ וְהִשָּׁיב בָּךְ אֶת כָּל־

קְרוֹיֶיךָ: ־ דְּרַפִּיקָא בָּךְ
 וְדִמְפִּיקָא דִּי לֹא נִסִּיתָ
 פְּרִסְתָּ רַגְלָהּ לְאַחֲתָא עַל
 אֲרֻעָא סִמְפִּיקוּ וּמִרְכִּיבּוּ
 תִּבְיָאֵשׁ עֵינָהּ בְּגִבְרָה קִימָה
 וּבְגִבְרָה וּבְגִבְרָתָהּ:
 ־ וּבִזְעָר בְּנִהָא דִּיפִקוֹן
 מִנָּהּ וּבִבְנִהָא דִּי תִלִּיד
 אֲרִי תִיכְלִנוּן בְּחִסְרוֹת
 כֹּלָא בַּסֶּתֶרָא בְּצִירָא
 וּבְעִקְתָּא דִּי יֵצֵק לָךְ
 סִנְאָךְ בְּקְרוֹיֶיךָ: ־ נָא אִם
 לֹא תִשְׁמֹר לְעֲשׂוֹת יְת כָּל
 פְּתוּגָמִי אֲוִרִיתָא הָדָא
 דְּכִתְיִבִּין בַּסֶּפֶרָא הַדִּין
 לְמִדְחַל יְת שְׁמָא יִקְרָא
 וְדִחִילָא הַדִּין יְת יִיאֲלֹהֶיךָ:
 וְשִׁנְיָפְרֵשׁ יְת מִחֲתָךְ וְיִת
 מִחַת בְּנִיךָ מִחֵן רַבְרָבִין
 וּמִהִימָנוּן וּמִכְתָּשִׁין בִּישִׁין
 וּמִהִימָנִין: ־ וְיָתִיב בָּךְ יְת

אבן עזרא

רש"י

נז ובשלייתה. הוא מקום הולד בשבתו בבטן
 אמו (מא): מבין רגליה. בנוי (מב), כמו ולא
 עשה את רגליו (ש"ב יט כה) (מג): נט מכותך.
 לישון יחיד עם רבים מורכבת (מד), וכן ועדותי

(נט) והפלא ה' את מכותך. מופלאות ומוכחות משאר מכות: ונאמנות. ליסרך
 לקיים שליחותם לו: (ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות לו) כשהיו ישראל רואים מכות

יהל אור

ככל מקום: (מא) הוא הכים שעומד בה הולד במעי
 אמו: (מב) בנוי לאותו מקום: (מג) בנוי לשער
 להשתין מים: (מד) כי מכות ל"ר והיה ראוי סכותיך

מקורי רש"י

מנחת יהודה

(לב) כת"א:

בהם סתת לאחד מהם: (נ) שלא יסורו: (ז) לפי שמדות

אונקלוס

דברים כה תבוא קי 219

מִדְּוָה מִצָּרִים אֲשֶׁר יִגְרֶה מִפְּנֵיהֶם
וְדַבְּקוֹ בָּךְ: סא גַּם כָּל־חֲלִי וְכָל־מַכָּה
אֲשֶׁר לֹא כְתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה עֲלֶיךָ עַד
הַשְׁמִידֶךָ: סב וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמִתֵּי מַעַט
תַּחַת אֲשֶׁר הֵייתֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעַתְּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ: סג וְהָיָה כֹּאֲשֶׁר־שִׁיְהוָה
עָלִיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת
אֶתְכֶם כֵּן יַשִּׁישׁ יְהוָה עָלִיכֶם
לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם
וְנִסְחַתֶּם מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר־אֶתְהָ

כָּל מִכְתָּשִׁי מִצָּרִים דִּי
דִּחְלָתָא מִקְדָּ מִיְהוֹן
וְדַבְּקוֹן בָּךְ: סא אַף כָּל
מַרְע וְכָל מַחָא דִּי לֹא
כְתִיב בִּין בְּסִפְרָא
דְּאוּרִיתָא הָדָא יִתְנֹן יי
עַלְךָ עַד דִּישְׁתַּצֵּךְ:
סב וְתִשְׁתַּאֲרוֹן בְּעַם זַעַר
חֲזָף דִּי חֲוִיתוֹן כְּכֹכְבֵי
שָׁמַיָא לְמַסְגִּי אַרִי לֹא
קִבְּלָתָא לְמִימְרָא דִּי
אֱלֹהֶךָ: סג וְהָיִי כְּמָא
דְּחֲדִי יי עָלִיכוֹן לְאוּטָבָא
יְתִכוֹן וְלֹא־סָגָא יְתִכוֹן
כֵּן יִיחַדִּי עָלִיכוֹן לְאוּבָדָא
יְתִכוֹן וְדִשְׁצָאָה יְתִכוֹן
וְתִטְטְלוֹן מֵעַל אֶרְעָא

רש"י

אבן עזרא

זו אלמדם (תה' קלב יב) (מה): טעם והפלא.
להיות דבר מופלא שלא נראה ולא נשמע
בסוהו: ונאמנים. שלא יסירו (מו): סא יעלם
ה'. מנורת העלה (ירמיה טו יד) (מו) ואם היא
חטוף (מה) וי"א כמו יבואם לשון ארמי (מט):
סג וטעם כאשר שש, שלא תחשוב כי יזיק
לשם או יתאבל, כטעם אם צדקת מה תתן
לו (איוב לה, ז): ונסחתם. סבנין נפעל
והוא חסר נו"ן (ג) מנורת יסח ה' (משלי

משונות הבאות על מלרים היו יראים מהם
שלא יבואו גם עליהם חדע סכן כתיב והיה
אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי
במלרים לא חשים עליך (ג). אין מיראין את
האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו:
(סא) יעלם. לשון עליה לה): (סב) ונשאריתם
במתי מעט תחת וגו'. מועטין חלוק
מרוכין: (סג) כן ישיש ה'. את אויביכם
עליכם לד) להאבד לט) וגו': ונסחתם. לשון עקירה וכן בית גאים יסח ה' לה):

יהג' אור

בשו"א וסגל תחת העי"ן, ומלת יעלם בשו"א לכד:
(מט) כי כל לשון ביאה המורה על לשון
הכנסה מתורגם בלשנה על, כמו קץ כל כשר בל
לפני (ברא' ו יג) קינח כל כשרא על קדמי, וכן ויבא
האיש את האנשים (ברא' מג כד) ואעיל גברא יה גבריא,
אנחנו מובאים (שם שס יח) אנחנו מתפלין: (ג) כי

מנחת יהודה

ל"י הוא, והיה לו לומר אשר יגורת טפניו, לזה אמר
שאעפ"י שכתב בדוה בונה הכתוב על כלל הסכות לא
על הסצריים, ובא ל"י במקום רבים: לה) ר"ל שהתורה
ויעלם אל ראש התר (שופ' ט"ו ג') אלא שפלת
חבירית (דו"ה): לט) פ"י איננו פועל עומד
אלא פועל יוצא הוא בלשון יפעיל ישכח את
אויביהם עליהם, וכן או"ל (מגילה י' ב') אסר ר"א הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא גמי דכתיב כן
ישיש

וכתיב סכותך והוא מורכב מל"י עם רבים:
(מה) כי עדות ל"ר והיה ראוי ועדותי וכתוב
ועדותי והוא ג"כ מורכב: (מו) וכן פ"י
הרש"ס ארוכים ומקוימים, וכן ותקעתי יתד
במקום נאמן (ישעיה כב, כג): (מז) ופ"י יעלה
אותם עליך וכן פ"י רש"י: (מח) כי מלת העלה
בנקורי רש"י

לג) שמות ט"ו כ"ו: לד) מגילה י' ב', סנהד' ל"ט ב'
פס"ז: לה) משלי ט"ו כ"ה:

סבנין הפעיל ומשרש עלה, והמ"ס לסי' כנוי הנפתרים כמו
"יעלם" נשתנה מעט שבא בה העי"ן בשו"א לכד שלא כמנהג
לומר שהשם ית' שש ברעתם שהשם יה' אינו שש במפלתן של רשעים, אלא פועל יוצא הוא בלשון יפעיל ישכח את
אויביהם עליהם, וכן או"ל (מגילה י' ב') אסר ר"א הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא גמי דכתיב כן
ישיש

בֹּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: סד וְהִפִּיצָךְ
 יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ
 וְעַד־קֶצֶה הָאָרֶץ וְעַבְדְּתָ שֵׁם
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתָ
 אַתָּה וְאַבְתִּיךָ עֵץ וְאֶבֶן: סה וּבְגוֹיִם
 הָהֵם לֹא תִרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מְנוּחַ
 לְכַף־רַגְלְךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שֵׁם לֵב
 רָגֹז וּכְלִיזוֹן עֵינַיִם וְדֹאבוֹן נֶפֶשׁ:
 סו וְהָיוּ חֲיִידְךָ תִּלְאִים לְךָ מִנְגַּד
 וּפְחֻדָּתָ לַיְלָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תֵאֱמִין
 בַּחֲיִידְךָ: סז בִּבְקָר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן
 עָרֵב וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בִּקְרָ
 מִפְּחָד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
 וּמִמְרָאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּמְרָאָה:

דֹּאֲתָ עָלֶיךָ לְתִמּוֹן
 לְמִירְתָּהּ: סד וַיְבַדְּרֶנָּךְ יְיָ
 בְּכָל עַמְמֵיָא מִסִּיפֵי
 אֶרֶצָא וְעַד סִיפֵי אֶרֶצָא
 וְתַפְלַח תִּמְן לְעַמְמֵיָא
 פְּלִחֵי שְׁעוֹתָא דִּי לֹא
 יִדְעָתָ אֶת־וְאַבְתִּיךָ אֶעָא
 וְאַבְנָא: סה וּבְעַמְמֵיָא
 הָאֲנֹן לֹא תִנּוּחַ וְלֹא יִהְיֶה
 מְנוּחַ לְפַרְסֵת־רַגְלְךָ וְנָתַן יְיָ
 לְךָ תִּמְן לֵב דְּחִל וְחִשְׁכַת
 עֵינִין וּמִפְחָד נֶפֶשׁ: סו וַיְהוֹן
 חֲיִידְךָ תִּלְאִין לְךָ מִקְבֵּל
 וְתִהְיִי תִּנּוּחַ לִיִּצְיָא וַיִּסְמָא
 וְלֹא תִהְיִימִין בַּחֲיִידְךָ:
 סז בְּצִפְרָא תִימַר מִן יִתֵּן
 רִמְשָׁא וּבְרִמְשָׁא תִימַר
 מִן יִתֵּן צִפְרָא מִתְּנֻחֹת
 לְבָבְךָ דִּי תִהְיִי תִּנּוּחַ וּמִחֻחַ
 עֵינֶיךָ דִּי תִהְיִי תִמְרָאָה:

רש"י

אבן עזרא

סו, כה) (מא): סו תלואים. באל"ף תחת (סד) ועבדתם שם אלהים אחרים.
 כסרגומו לא עבודת אלהות ממם אלא מעליהם ממם וגולגליות לכומרי עבודת כוכבים מ):
 (סה) לא תרגיע. לא תנוח כמו וזאת המרגעה לו): לב רגז. לב חרד כסרגומו
 דחיל כמו שאל מתחת רגזה לך לו). שמעו עמים ירגזון לח). מוסדות השמים ירגזון למ):
 וכליון עינים. מלפס לישועה ולא תבא: (סו) חייך תלואים לך. על הספק מא).
 כל ספק קרוי תלוי שמא אמות היום בחרב הבא עלינו ורבותינו דרשו מ): זה
 הלוקח תבואה מן השוק מנ): ולא תאמין בחיידך. זה הסומך על הפלמר מנ):
 (סז) בבקר תאמר מי יתן ערב. ויהיה הפירוש של אמש מא): ובערב תאמר מי
 יתן בוקר. של שחרית שהלכות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה:
 יהל אור

שרשו נסח, והראוי וננסהתם: (מא) וכל הסמ"ך לנוש במקום נו"ן השרש:

מקורי רש"י

מנחת יהודה

ישיש ולא כתיב ישיש ש"מ: מ) כי פעל עבד על הכנעת
 הכנעת תחת ידי מושל ונתינת המס אליו: מל) שספחד
 ומאימות לא יאמין בחייו ולילת ויום יהיה כססתפק:
 מנ) ויש נוסחאות שאין כתוב בהן זה הלוקח תבואה מן
 השוק, אלא לשון הגמרא (מנחות ק"ג פ"ב) אחר באות והן הנכונות וזה לשון הג' שם, והיו חייך תלואים לך
 כנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה, ופחדת לילת ויום, זה הלוקח תבואה מע"ש לע"ש, ולא תאמין בחיידך ש
 הסומך על הפלמר" (חזקוני): מנ) נתינת מוכר הלחם:

אונקלוס

דברים כח כט תבוא

קיא

סח ויהיבך יהוה מצרים באניות
בדרך אשר אמרתי לך לא
תסיף עוד לראתה והתמכרתם
שם לאיביך לעבדים ולשפחות
ואין קנה:ם ס' אלה דברי הברית
אשר צוה יהוה את משה לברת
את בני ישראל בארץ מואב
מלבד הברית אשר כרת אתם
בחרב: פ שביעי כט א ויקרא משה
ארץ כל ישראל ויאמר אלהם
אתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה לעיניכם
בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו:

רשי

אבן עזרא

(סח) באניות. בספינות בשביה (מד):
והתמכרתם שם לאויביך. אתם מבקשים
להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות:
ואין קנה. כי יגזרו עליך הרג וכליון מה:
והתמכרתם. בלע"ז איפורוגדריץ ווי"ש (מו)
ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון וגמכרתם
ע"י מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין
קנה (מו): (סט) לברות את בני ישראל.
שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבויה: מלבד הברית. קללות שבתורת כהנים
שנאמרו בסני (מח):

יהל אור

(נג) כי שרשו חלה: (נג) מצנין נפעל שפי' ע"י
אחר: (נד) כי והתמכרתם מצנין התפעל: (נה) כי
יגזרו עליכם חרב וכליון: (נו) רוצה לומר שאלו
הדברים מהנכרות והקללות הנזכרים פה לזה ה' את

מנחת יהודה

(מד) כי וולת זה אין זו קללה אם ישובו שם על ספינות:
(מה) ופי' חר"י קרא, שיאמרו המצריים אם תתנו לנו
בזמם לא נקח אותם לעבדים, לפי שאבותינו נשתעבדו
בהם ולקו בכל מיני מכות וכשיראו השבאים כך שאין
שום להם כלום יהיו חובטין אותם במקלות וירעיבו
אותם: (מו) (איהר ווערדעס אייך פערקייפען): (עז) אלא
פירוש: יבקשו להסכר ולא יסצאו קנה: (מח). ובחזקוני

18

14

וכן

ב המסות הגדלת אשר ראו עיניך
האתת והנפתים הגדלים ההם :
ג ולא נתן יהוה לכם לב לדעת
ועינים לראות ואזנים לשמע עד
היום הזה : י ואולך אתכם
ארבעים שנה במדבר לא בלו
שלמתיכם מעליכם ונעלק לא
בלתה מעל רגלך : ה לחם לא
אכלתם ויין ושכר לא שתיתם
למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם :
מפטיר ו ותבאו אל המקום הזה
ויצא סיון מלך חשבון ועוג מלך
הבשן לקראתנו למלחמה ונכם :

עבדוהי ולכל ארעה :
ב נסי רברביא די חזאה
עינך אתיא ומפתיה
רברביא האנון : ג ולא
יהב יי לבון לבא למדע
ועינין למחזי ואדנין
למשמע עד יומא הדין :
י ודברית יתכון ארבעין
שנין במדברא לא
בליאת פסותכון מנכון
ומסנך לא עדו מעל
רגלך : ה לחמא לא
אכלתון וחמר חדת
ועתיק לא שתיתון בדיל
דתדעון ארי אנא יי
אלהינו : י ואתתון
לא תרא הדין ונפק סיון
מלכא דחשבון ועוג
מלכא דהבשן
לקראתנא לא נחא

אבן עזרא

רש"י

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו : עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ"ס צפ"ו וילך ויתנה אל הכהנים בני לוי (א) באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף לנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו ומה אתה משלים את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה לנו ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם (ב) וגו' היום הזה הצנתי שאתם דבקים וחפלים במקום : (ו) ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עלמכם בגדולה וכבוד אל חבעמו במקום ואל ירום לבזכם ושמרתם את דברי

קרני אור

יהל אור

(א) הבנים משה שני פסוקים חלו באמצע דבריו, כי רצה להזק את לבם בגמלת הארץ וכעס שנחלו ארץ סיחון וציו שבו מכל שבעה עממין, וכעס אותם והחזיק בארצם כבר, וקיימה לנחלה לשני שבטים ומצי כן עמידין שינחלו השאר מעבר לירדן לע' שמעות ומצי המטה (רב"ח) :

מקורי רש"י

(א) למטה ל"א ט' : (ב) לעיל כ"ז ט' :

אונקלוס

דברים כט תבוא

קיב 223

וְנָקַח אֶת־אֲרָצָם וְנָתַנָּה לְנַחֲלָה
לְרֵאשִׁיבֵי וְלַגֵּרִי וְלַחֲצִי שִׁבְט
הַמִּנְשִׁי: ^ח וְשָׁמַרְתֶּם אֶת־דְּבַר־
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
לְמַעַן תִּשְׁכְּלוּ אֶת־כָּל־אִישׁ
תַּעֲשֹׂן: **פ פ פ**

קִבְּרָא וּמַחְוִנִין: וְנִסְבְּנָה
יֵת אֶרְעָהוֹן וְיִהְיֶנָּה
לְרֵאשִׁיבֵי וְלַחֲצִי שִׁבְט
דְּרֵאשִׁיבֵי וְלַחֲצִי שִׁבְט
וְלַחֲצִי שִׁבְט: ^ח וְתִשְׁרֹן יֵת
פְּתִיבֵי קִימָא הָדָא
וְתַעֲבִדִין יִתְהוֹן בְּדִיל
דְּתַצְלִחִין יֵת כָּל דִּי
תַּעֲבִדִין: **פ פ פ**

קכ"ב. לעבדיו סימן. ומפטירין קומי
אורי. נישעיה (סימן ס').

אבן עזרא

^ח למען תשכילו. כמו תצליחו (ט) והוא
פועל יוצא לישני פעולים, והעד תעשון (י)
כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל (יש"א,
יח, טו) (יא):

הזאת וגו'. ד"א ולא נתן ה' לכם לב
לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של
רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה (ג)
ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום
הזה אבל מכאן ואילך יקפיד לפיכך: (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':
חסלת פרשת תבוא

יהל אור

(ט) וכן ת"א ויוב"ע: (י) כי האדם פועל ההלכה ע"י המעשים: (יא) ותרנס יוב"ע שם מלח וכן פי'
רש"י ורד"ק שם:

מנחת יהודה

(ח) וכן אמרו ז"ל (אבות פ"ה) כן ארבעים לבינה:

מקורי רש"י

(ג) ע"ז ה' ב':

אונקלוס

דברים כט נצבים

אֲתֶם נִצָּבִים הַיּוֹם בְּלָכֶם לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רֵאשִׁיכֶם
שְׂבִיטֵיכֶם וּקְנִיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל־

אֲתֶן קִימִין יוֹמָא דִּין
בְּלָכֶן קִדְם יי אֱלֹהֵכֶן
רֵי שִׁיכֶן שְׂבִיטֵכֶן
סְבִיכֶן וּסְרִיכֶן כָּל־אִישׁ

רש"י

(ט) אתם נצבים. מלמד שכינס משה לפני
הקב"ה ציוס מותו להכניסם צברית:
ראשיכם שבטיכם. ראשיכם לשבטיכם:
זקניכם ושמטריכם. החשוב חשוב קודם
כא, (ל) (ד) [א], והטעם כי הנשיאים סמוכים (כ) ואחריהם הזקנים, ואחריהם
השוטרים, ואחריהם כל איש ישראל הזכרים, ואחריהם הזקנים, ואחריהם הנשים

יהל אור

(א) כי הארון היה באמצע וכל ישראל היו סביבו: [א] והרמב"ן פי' שהוא כלל ואמריו מט, הכלל ראשיכם
(ב) ופי' שם הח' ז"ל דרך קצרה, האלה
אהל שרה אמו: (ג) שפי' הנבואה נבואת יצחק
הנביא: (ד) ופי' שם הח' ז"ל ונזיר מושכת עלמה ואחרת עמה, וכן הוא, ונזירם אכל נזיר חשבון:
(ה) פי' הנשיאים שהם ראשי השבטים הם סמוכים יחד: